

Ignacij Voje

BOSENSKI SVINEC V KREDITNI TRGOVINI SREDNJEVEŠKEGA DUBROVNIKA¹

O trgovini z bosenskim svincem najdemo precej podatkov v raznih študijah, ki obravnavajo gospodarstvo srednjeveške bosenske države.² Celovite slike še nimamo. Ker se pojavlja svinec tudi v okviru kreditne trgovine srednjeveškega Dubrovnika kot pomemben artikel, bom skušal dati odgovor na nekatera doslej še vedno odprta vprašanja.

V zadolžnicah — predvsem to velja za 15. stoletje, se pogosto, čeprav neredno omenja trgovska roba, ki jo morajo izročiti dolžniki svojim upnikom za kritje svojih kreditnih obveznosti. Prevladujejo sicer tiste zadolžnice, v katerih se omenja samo vrednost kredita v neki denarni vrednosti (dukati, perperji). Čeprav je denar igral v kreditni trgovini precejšnjo vlogo, saj se pogosto naglaša, da mora dolžnik izplačati kredit v gotovini (*»in contatis«*), ali pa da je prejel od upnika denar, kljub temu prevladujejo blagovni krediti. Da se velikokrat za golimi vsotami, ki predstavljajo vrednost kredita, skriva trgovsko blago, lahko dokažemo z nekaterimi konkretnimi primeri. Znani bosenski trgovec Stjepko Sirinić iz Goražda se je zadolžil leta 1477 pri Frančišku Stjepana Caselli za 140 ducatov. Dolg mora vrniti v enem letu. 16. julija 1478 je bila kot marginalna beležka vpisana pobotnica, iz katere je razvidno, da je Frančiško prejel od omenjenega Stjepana *»per manus Radivoi Gradoevich duc. au. 80 in plumbo stanciato duc. 12 pro singula libra«*.³ Na podoben način je registrirana 7. julija 1479 zadolžnica, v kateri se kot dolžnik omenja Radoje Hrebeljanović iz Foče. Matej Bunić mu da na kredit 216 ducatov, dolg pa mora vrniti v enem letu. Iz samega teksta zadolžnice ni razvidno na kakšen način bo bosenski trgovec poravnal svoj kredit. Tudi v tem primeru nam da pojasnilo marginalna beležka. Potrdilo o delnem vračanju dolga je vpisal notar 17. X. 1481. V pobotnici upnik izjavlja, da je prejel od Radoja *»per manus Vuchan Vucheglich de Gorasda* (to je dokaz o tesni povezanosti bosenskih trgovcev iz različnih trgovskih centrov Bosne in dokaz o njihovem skupnem nastopanju na dubrovniškem tržišču) *milliaria 15 subtilia et libris sexcentis plumbi pro parte solutionis suprascripte obligacionis«*.⁴

¹ Razprava predstavlja precej razširjen referat, ki sem ga podal na simpoziju *»Rudarstvo i metalurgija Bosne i Hercegovine od praeistorije do početka XX vijeka«* v Zenici. Simpozij je od 8. do 11. novembra 1973 organiziral Muzej grada Zenice. Ker sta medtem izšli dve razpravi Bogumila Hrabaka, kjer med drugim obravnava tudi vprašanje trgovine z bosenskim svincem, se mi je zdelo potrebno, da referat čimprej objavim. Referat bi moral biti tiskan v publikaciji Muzeja grada Zenice v Radovi VII. vendar na vprašanje, kdaj namerava revija iziti, nisem dobil odgovora.

² Desanka Kovačević, *Trgovina u srednjovekovnoj Bosni*, Sarajevo 1961; Bogumil Hrabak, *Metali i otopine iz Bosne i Srbije na tržištima arapskih zemalja (XIV—XVI v.)*, Prilozi god. XIII, br. 13, Sarajevo 1977, str. 47—61; isti, *Prodaja proizvoda bosanskog rudarstva u Veneciji i Mlečanima u Dalmaciji*, Godišnjak društva istoričara BiH, god. XXI—XXVII Sarajevo 1976, str. 59—72; Bariša Krekić, *Prilog istoriji mletačko-balkanske trgovine druge polovine XIV veka*, Godišnjak Fil. fak. u N. S., knj. II, Novi Sad 1957, str. 11—20; Mirjana Popović Radenković, *O trgovačkim odnosima Dubrovnika sa Bosnom i Hercegovinom (1480—1500)*, Istorijski glasnik, br. 1—4, Beograd 1952, str. 2; Momčilo Spremić, *Dubrovniki i Aragonci (1442—1495)*, Beograd 1972.

³ *Debita notariae* knj. 46, fol. 65^v — 14. X. 1477.

⁴ *Ibid.* knj. 47, fol. 132 — 1. VII. 1479. *Diversa notariae* knj. 65, fol. 83 — 7. II. 1481, registracija zadolžnice, ki jo pošilja upnik izven Dubrovnika v terjatev.

Čeprav slika o trgovini z bosenskim svincom na osnovi podatkov v dubrovniški notarski seriji *Debita notariae* ne bo kompletna in v nekem smislu tudi enostranska, vseeno ima proučevanje ter serije prednost pred proučevanjem drugih notarskih serij dubrovniškega arhiva. Podatki o kreditni trgovini na dubrovniškem tržišču so namreč koncentrirani na enem mestu.⁵

Trgovina z bosenskim svincom je predstavljala pomemben delež v dejavnosti dubrovniških in bosenskih trgovcev. Ob tej ugotovitvi moram poudariti, da se je v knjigah zadolžnic za 14. stoletje ohranilo zelo malo podatkov o svinu, kot predmetu kreditne trgovine. Velja pa to tudi za ostalo trgovsko robo.

Konec 14. stoletja sodeluje v kreditni trgovini Dubrovnik Maruša, žena protovestijarja bosenskih vladarjev Žore Bokšića. Ona ga zastopa v Dubrovniku pri trgovskih poslih kot zastopnik-prokurator. V neki zadolžnici iz leta 1390 se obvezuje, da bo kredit, ki ga dviga v imenu svojega moža, poravnala v svinu (*»plumbum de Bosna«*). V treh zadolžnicah je navedeno, da znaša njena kreditna obveznost 154 in pol milijarjev bosenskega svinca,⁶ kar predstavlja kar precejšnjo količino. Cena enega milijarja znaša v teh zadolžnicah 7 dukatov. Upniki Maruše so dubrovniški plemiči. To so edini konkretni podatki o bosenskem svinu, ki sem jih našel v okviru kreditne trgovine 14. stoletja.

Ni slučajno, da se prvi podatki o bosenskem svinu pojavijo v kreditni trgovini srednjeveškega Dubrovnika šele konec 14. stoletja. V sedemdesetih letih 14. stoletja začnejo delovati rudniki svinca v severovzhodni Bosni.⁷ Zato v raznih dubrovniških arhivskih virih vedno pogosteje srečujemo konkretne podatke o bosenskem svinu. Veliko zanimanje za bosenski svinec kaže v tem prvem obdobju dubrovniška vlada. Z raznimi odloki odstranjuje ovire, ki bi preprečevale izvoz iz Bosne. Izdajala je dovoljenje za izvoz soli, ki naj se menja za svinec. Sol je dajala tudi na upanje, kadar je bila namenjena za nakup svinca. Vsi ti ukrepi so pospeševali uvoz svinca v Dubrovnik, kar je predstavljalo močno vzpodbudo za povečano proizvodnjo svinca v bosenskih rudnikih.⁸

Del uvoženega bosenskega svinca je služil za domače potrebe v samem Dubrovniku, mnogo večje količine pa so pošiljali na tuja tržišča, predvsem v Benetke. Samo v obdobju od 1372. do 1391. so izvozili iz Dubrovnika v Benetke 309.853,125 milijarjev pretežno bosenskega svinca.⁹

Dubrovniška vlada je kupovala velike količine svinca za potrebe komete. Svinec, srebro in nekatere druge trgovske artikle je izvažala največ na Sicilijo, kjer so sindiki to blago prodajali. Izkupiček so porabili za nakup žita. Samo junija in avgusta 1392 so vzeli *»massarii bladorum«* na kredit pri raznih zelo znanih dubrovniških trgovcih (Marin Mihajla Bunić, Martol Crijević, Medo Zamanjić, Matej Žurgović in drugi) trgovske robe v

⁵ B. Hrabak mi zameri, da nisem navedel v knjigi *»Kreditna trgovina u srednjovekovnom Dubrovniku«*, Sarajevo 1976, podatke o izvozu kovin, predvsem svinca v arabske dežele (Metali i otopine iz Bosne i Srbije na tržištima arapskih zemalja, str. 54, opomba 7). V citatu se sklicuje na podatek iz Deb. not. XIV, fol. 139–40, vendar je na tem mestu vpisana pogodba o trgovski družbi. Poslovanje trgovskih družb ni bil osrednji predmet moje raziskave. Posebej sem poudaril v knjigi, da sem se pri obravnavi trgovskih artiklov omejil predvsem na tekstil, medtem ko nameravam promet ostale trgovske robe v okviru kreditne trgovine obdelati v posebnih razpravah, tako kot je ta o svinu.

⁶ Deb. not. knj. 10, fol. 62' — 13. V. 1390; fol. 65 — 26. V.; fol. 73' — 27. VII. Podrobneje o Zorinem trgovanju s svincom, Desanka Kovačević, Žore Bokšić dubrovački trgovac i protovestija bosanskih kraljeva, *Godišnjak istorijskog društva BiH*, god. XIII., Sarajevo 1962, str. 289–310.

⁷ Desanka Kovačević, *Trgovina u srednjovekovnoj Bosni*, str. 25.

⁸ Ibidem, str. 27, 28. Avtorica prinaša mnogo konkretnih podatkov in preglednih tabel o izvozu svinca v zameno za sol.

⁹ Bariša Krekić, *Prilog istoriji mletačko-balkanske trgovine druge polovine XIV veka*, str. 17. B. Hrabak, *Prodaja proizvoda bosanskog rudarstva u Veneciji*, str. 67–70.

vrednosti 2672 dukatov, kar so uporabili za nakup žita. Od blaga se največ omenjajo kože, vosek, svinec in železo.¹⁰ V neki pogodbi, ki je zelo zanimiva, se omenja izključno svinec. Martol Crijević je dal dubrovniški vladi na kredit »pecias 463 plumbi ponderati in Ragusio milliaria sexagintaunum et libris 372«. Svinec bo do Sicilije prevažal na svoji koki Nikša de Pracho. Martolu bo vlada izplačala kredit na ta način, da bo pobral izkupiček od prve prodaje žita, svinec pa bodo obračunali 9 dukatov za milijar.¹¹

Kreditne pogodbe za nakup srebra in svinca sklepajo »massarii bladorum« tudi leta 1403 in 1404.¹² Leta 1403 daje Lovro Restić vladi na kredit »libr. 53 et onz. 10 argenti, libr. ... quingetos plumbi«, ki naj bi ga uporabila za nakup žita na Siciliji. Srebro bodo obračunali po 7 in pol dukata za libro, svinec pa 8 dukatov za milijar.¹³ Medo Zamanjić daje istega leta vladi na kredit »libr. argenti fini 39 et onz. 6 et libr. 40.800 plumbi ad pondus Ragusii«. V tej pogodbi so določene sledeče cene: libra srebra po ceni 20 perperjev in 6 grošev, milijar svinca po 8 dukatov.¹⁴ Medo Zamanjić kreditira vlado tudi naslednje leto, vendar je vlaga v tolikšni meri poškodovala tekst, da ne moremo ugotoviti vrednosti kredita.¹⁵ Leta 1404 se zadoljuje vlada pri Mihajlu Crijeviću in Simonu Gučetiću. V obeh primerih gre za znatne količine srebra in svinca. Mihajlo daje občini na kredit »pecias 273 magnas et peççetas 35 parvas summa summarum pecie 307 plumbi«. Po dubrovniški meri znašajo omenjene pecie 35.806 liber. Naslednja pošiljka znaša »peccias duas argenti«, kar predstavlja 25 liber, 6 unč in 3 aksadže.¹⁶ Čeprav ni jasno kakšna je razlika med »pecias magnas« in »peççetas parvas« lahko približno ugotovimo, da je ena »pecia« predstavljal 116,6 liber.¹⁷

V pogodbah, ki jih sklepa dubrovniška vlada s posameznimi plemiči, ni navedeno poreklo svinca. Za nekatere pošiljke lahko ugotovimo s sigurnostjo, da gre za bosenski svinec. Marin Mihajla Bunić, ki je leta 1392 predal občini vosek, svinec, železo in kože v vrednosti 1226 dukatov, je skupaj z bratom Lukom trgoval predvsem s kovinami, pri tem je trgovina s svincom igrala najvažnejšo vlogo. Svinec sta delno sama izvozila iz Bosne, ali pa sta ga kupovala od drugih Dubrovčanov.¹⁸ Tudi za Mihajla Crijevića, ki daje leta 1404 občini na kredit svinec in srebro, vemo, da je direktno trgoval z Bosno. Radin Zlatarić iz Goražda se obvezuje leta 1422, da mu bo v 15 dneh izročil v Dubrovniku 3200 liber voska. Prav tako mu bo izročil »quatuor milliaria pellium«.¹⁹

Dubrovniška vlada je svinec lahko menjala tudi za drugo trgovsko blago. Leta 1386 kupuje od Klementa Marina Gučetića 30 milijarjev svinca po ceni 9 in pol dukatov za milijar (kar znese 285 dukatov). Svinec pošilja občina v Benetke. Izkupiček je namenjen za nakup vrvi za jambore.²⁰

Svinec so v Dubrovnik uvažali v začetku 15. stoletja tudi za potrebe proizvodnje svinčevega belila (ars sblache). Uporabljali so ga za barvanje kož.

¹⁰ Diversa cancelariae knj. 30, fol. 118, 118', 138', 139.

¹¹ Ibidem, fol. 119 — 26. VI. 1392.

¹² Knjiga XII, serije Debita notariae je zaradi vlage zelo poškodovana, zaradi tega ne moremo dati točnih podatkov o količinah kreditiranega svinca.

¹³ Deb. not. knj. 12, fol. 145—145'.

¹⁴ Ibidem, fol. 150, 150'.

¹⁵ Ibidem, fol. 162'.

¹⁶ Ibidem, fol. 163.

¹⁷ Ta izračun odgovarja tistemu, kar je ugotovil B. Krekić. On pravi: iz razpoložljivih podataka za osamdesete i devetdesete godine XIV v. može se zaključiti da su »pecie« olova imale težinu od 114 do 132 libre sa malim odstupanjima. B. Krekić, n. d., str. 17, nap. 30.

¹⁸ Irmagard Manken, Dubrovački patricijat u XIV veku, Beograd 1960, str. 154.

¹⁹ D. Kovačević, Trgovina, str. 121, 122, 174, 176.

²⁰ Div. canc. knj. 26, fol. 102'.

Siciljanec Matheus Rollandi je ustanovil 12. oktobra 1401 družbo za proizvodnjo svinčevega belila z Antonom Dobrojevičem, dubrovniškim krznarjem in Augustinom Golacuccijem iz Pergule. Družba naj bi delovala tri leta. Matej se je obvezal, da bo poučeval Augustina o proizvodnji svinčevega belila. Krznar Anton je vložil denarna sredstva za nakup svinca in ostalih potrebščin za proizvodnjo belila. Dobiček naj bi delili na tri enake dele. Dohodke in izdatke bo Augustino beležil v posebno knjigo. Augustino je že novembra proizvedel prve količine belila in jih poslal v Benetke. Vendar je prišlo kmalu med družabniki do spora zaradi količin svinca, ki jih je nabavljal Anton. Kljub temu, da so pogodbo 29. aprila 1402 razširili glede dobave svinca, Matej in Augustino nista bila zadovoljna z Antonom. 3. julija 1402 sklepata Matej in Augustino novo pogodbo, ki naj bi trajala pet let. Zanimivost te pogodbe je v posebni obvezi Augustina. Prisegel je, da ne bo nikogar učil obrti proizvodnje svinčevega belila, razen svojih sinov. Proizvodnja, ki so jo začeli Augustino in Matej s finančnimi sredstvi Antona, je bila za tedanje razmere zelo velika. V enem letu so za proizvodnjo potrebovali okrog 7 ton svinca.²¹

Proizvodnja svinčevega belila se je nadaljevala leta 1405. Takrat Augustino Golacucci s sinovi (Benedictus in Ziuchus) ustanavlja družbo z Lukom Mihajla Bunićem. Luka Bunić bo družbo oskrboval s svincom, medtem ko bo Augustino s sinovoma proizvajal svinčevu belilo. Za vsak centenarij svinca bo Augustino izročil Luki »unum barile blache bene sutte ab humiditate albe et morbide id est quod si non habeat aliquid rugidinis«. Društvo bo delovalo 5 let. Augustino se je tudi obvezal, da v tem času ne bo z nikomer sklenil družabniške pogodbe. Zanimiv je tisti del pogodbe, kjer je določeno, da mora Luka na koncu vsakega četrtertletja izročiti 13 milijarjev svinca. V petih letih bi Luka nabavil 195 milijarjev svinca (približno 63 ton). Evidenco o proizvodnji belila bo vodil Luka ter beležil v posebno knjigo.²²

Iz doslej znanega arhivskega gradiva ni možno ugotoviti, kako se je v kasnejših letih razvijala proizvodnja svinčevega belila. Zdi se mi, da so del uvoženega svinca uporabljali v Dubrovniku tudi v te namene.

Konec 14. in v začetku 15. stoletja se ukvarja s trgovino svinca skoraj izključno dubrovniško plemstvo. Toda po obsegu poslov se posebej odlikujeta dubrovniška trgovca brata Žore in Matko Bokšići. Oba brata in Tvrdak Bjelojević so povzročali dubrovniški vladi obilo težav v trgovini s svincom. Ker so vzeli v zakup vse carine v Bosni, so dejansko dosegli monopol nad izvozom bosenskega svinca. Izvažal se je lahko samo njihov svinec. Proti takšnemu stališču so Dubrovčani zelo ostro reagirali in zagrozili z visoko kaznijo ter zahtevali, da se te novotarije ukinejo. Zaradi takšnega stališča bratov Bokšićev bi lahko propadli številni dubrovniški trgovci v Bosni.²³ Kljub dubrovniškim protestom je še naprej ostal velik del trgovine z bosenskim svincom v rokah bratov Bokšićev. Posebno se je odlikoval Žore, ki je bil dolgo časa na bosenskem dvoru protovestijar in carinik. Njegov visok položaj je bil v tistem času zelo donosen, ker je imel velike možnosti za uspešno trgovsko poslovanje, predvsem v trgovini s svincom. Izkoristil je nov polet dubrovniške pomorske trgovine konec 14. stoletja, ko so ponovno začeli izvažati svinec iz Bosne preko Dubrovnika v Benetke. Žore je bival

²¹ Dragan Roller, Dubrovački zanati u XV i XVI stoljeću, Zagreb 1951, str. 139; Div. canc. knj. 33, fol. 217' — 12. X. 1401; ibid. knj. 34, fol. 136; Liber omnium reformationum, knj. 32, fol. 58.

²² Deb. not. knj. 12, fol. 237' — 9. IV. 1405.

²³ B. Krekić, Prilog istoriji mletačko-balk. trgovine, str. 15; D. Kovačević, Trgovina, str. 27, 29; M. Dinić, Za istoriju rudarstva u srednjovekovnoj Srbiji i Bosni, I deo, Beograd 1955, str. 52.

stalno v Bosni na bosenskem dvoru, njegova žena Maruša trguje v Dubrovniku s svincem, ki ji ga iz Bosne pošilja mož.²⁴

Žore Bokšića je na bosenskem dvoru nasledil kot protovestijar njegov sin Nikola. Tudi on se je ukvarjal s trgovino s svincem. Leta 1403 se je zadolžil pri Vlakoti Hrankoviću za 450 dukatov z obvezo, da mu bo izročil v Drijevu (in Narentum) 50 milijarjev svinca po dubrovniški meri. Svinec bo Vlakota na rizik in stroške Nikole pretovoril v Benetke in tam prodal. Milijar bodo obračunali po 9 dukatov.²⁵ Nikola je bil v omenjenem letu zelo aktiven v kreditni trgovini. 11. februarja je vzel na kredit 600 dukatov pri Jakovu Gunduliću. Če se ne bo Nikola držal določenega roka (do konca meseca junija mora vrniti dolg) potem bo Jakov 600 dukatov »accipere ad cambium« ali pa bo moral izročiti trgovsko robo.²⁶ Še obsežnejši trgovski posel v zvezi s svincem je imel z Žunom Trifuna Žurgovićem. Žun Žurgović je objavil manifest, v katerem je sporočil, da je v Benetkah pri Ratku Menčetiću 160 milijarjev svinca, kar je ostanek od tistega svinca, ki ga je v Benetke na njegov račun poslal protovestijar Nikola. Nikola potrjuje, da lahko Žun prevzame od prodanega svinca 2380 dukatov, 1 groš in 2 parvula. Če Žun ne bi dobil omenjene vsote, mu bo Nikola izdal obligacijo za navedeno vsoto.²⁷ To pomeni, da je poslal Nikola v Benetke samo v zvezi s tem poslom okrog 264 milijarjev svinca.

Tako kot njegovega očeta Žora je tudi njega zastopala v Dubrovniku njegova mati, vdova Maruša. Maruša se kot prokurator Nikole zadoljuje pri Vlahu Marina Menčetiću za 1025 perperjev »pro certis quantitate salis«. Sol bo poslana »ad mercatum Narenti«.²⁸ Pri trgovanju s svincem je Nikola potreboval sol. Leta 1403 je registriral Nikola več likvidacij trgovskih poslov z različnimi osebami.²⁹

S svincem je trgoval še en član bosenskega dvora. To je bil prezbiter Ratko »capellanus domini bani Bossine«. Leta 1375 (6. III.) prodaja Petrellu Maselli iz Ankone 50 milijarjev bosenskega svinca po dubrovniški meri franco Dubrovnik po ceni 11 dukatov za milijar. Svinec mora izročiti do velike noči. Kot predujem je prejel 200 dukatov. Iz marginalnih beležk je razvidno, da Ratko ni izpolnil vseh svojih obveznosti, to se pravi, da ni v roku poslal svinca, zaradi česar je imel Petrello škodo.³⁰ Prezbiter Ratko prodaja tudi Marinu Žuna Menčetiću 100 milijarjev svinca. En milijar bodo računali po ceni 10 dukatov. Če Ratko ne bi izpolnil v roku svoje obveznosti, bo plačal kazen v višini 500 dukatov.³¹ Njegov svinec so tovorili Vlasi »de Bosina in Sianum«. 7. januarja 1377 je sklenil pogodbo z »Moroblachii« Draškom Jurgovićem in Nikolo Duplovićem, da bosta za njega tovorila »milliaria plumbi LXV ad pondus Ragusi«, in to do praznika sv. Vida. Za prenos bo plačal Ratko Vlahom 12 grošev za vsak centenar,³² kar bi zneslo okrog 100 perperjev.

Razen Benečanov, ki prevzemajo v Dubrovniku konec 14. stoletja velike količine bosenskega svinca,³³ trgujejo z bosenskim svincem tudi trgovci iz Firenc. Družabnika Johannes in Colinus iz Firenc, sicer prebivalca Dubrovnika, potrjujeta izplačilo 180 dukatov za prodajo svinca, katere je bil Luka

²⁴ D. Kovačević, *Trgovina*, str. 30.

²⁵ Deb. not. knj. 12, fol. 134' — 23. V.

²⁶ Ibid. fol. 122'.

²⁷ Ibid. fol. 137'—138.

²⁸ Ibid. fol. 143'.

²⁹ Ibid. fol. 134' — 22. V. z Vlakotom Krankovićem; fol. 137 — 137' — 1. VI., z Žunom Trip. Žurgovićem; fol. 138' — 1. VI., z Martolom in Mihajlom Junija Crijevićem.

³⁰ Div. canc. knj. 24, fol. 15'.

³¹ Ibid. knj. 24, fol. 171' — 23. VIII. 1376.

³² Deb. not. knj. 8, fol. 2'.

³³ B. Krekić, *Prilog istoriji mletačko-balk. trgovine*, str. 15.

Bunić dolžan njunemu očetu Jakobu.³⁴ Tadej Jakoba iz Firenc je prodal na Neretvi Franciscu Petrello Morelli in Franciscu Johannis de Ancona 20 milijarjev »plumbi de Bossina ad pondus Ragusil«, dva sužnja in dve sužnji.³⁵ Juvencus Philippi Bastasiis iz Firenc je prevzel leta 1398 od Martola Zamanjića 30.000 liber svinca. Za svinec bo plačal Juvencusu 240 dukatov v Benetkah v roku enega meseca po pristanku ladje.³⁶ Isti Juvencus trguje tudi s svincom, ki ga pošilja protovestijar žore Bokšić. Pavao Gundulić se obvezuje, da bo Juvencusu po nalogu žora izročil svinec v vrednosti 500 do 600 dukatov. Žore bo poslal svinec v Brštanik, prevoz do Dubrovnika pa bo na svoj rizik organiziral Juvencus. Dogovorjeno je bilo, da bo Juvencus plačal svinec z menico v Benetkah.³⁷

V tem obdobju bosenski svinec niso izvažali samo v Benetke in druge kraje v Italiji,³⁸ temveč tudi v Levanto. Leta 1389 sta poslala brata Marin in Luka Bunić kot člana trgovske družbe z neko ankonsko ladjo tovor svinca in bakra na Bližnji vzhod. Marin Bunić in njegov družabnik Jakov Gundulić sta natovorila »4864 pecias rami fini pond. gross. venet. libr. 68.000« in »plumbi pecias 321 pond. gross. venet. libr. 23.550«. Razen tega je natovoril Luka Bunić še 717 pallc svinca, težkih 100.945 dubrovniških liber (okrog 36 ton) in 140 pallc bakra, težkih 15.410 dubrovniških liber (okrog 5 in pol tone).³⁹

Bosenski svinec, ki se omenja v dubrovniških virih konec 14. in v začetku 15. stoletja, nima nekih preciznih oznak ali karakteristik. Običajno se navaja samo splošno poreklo »de Bossina«. Kot krajevno poreklo se omenja samo rudnik Kamenica. D. Kovačević je mnenja, da sta Kamenica in Olovo bili verjetno eno naselje, da pa se kasneje izgubi ime Kamenica.⁴⁰ O kvaliteti bosenskega svinca dobimo pojasnilo v nekem podatku iz leta 1372. Matko in žore Bokšić sta se obvezala Ramboldu iz Benetk, da mu bosta do decembra izročila v Dubrovniku 30 milijarjev »plombi de Bosna ad rationem ducat. XI 1/2 milliari ad pondus Rag. dando de pluri libr. V pro milliari pro tarra«. V enem milijarju (1000 liber) predvidevajo okrog 5 liber primesi (0,5 %). To pomeni, da so pošiljali iz Bosne v Dubrovnik svinec, ki je bil zelo dobro čiščen. Žore in Matko Bokšić, ki sta imela v zakupu svinčene rudnike, sta morala imeti tudi topilnice rude. Ko leta 1376 urejajo zapuščino pokojnega Marina Benvenutića, pri tem sodelujeta brata Matko in Žore. Prevzameta obvezo, da bosta devetim upnikom pokojnega Marina izročila v Dubrovniku ali Drijevu 250 milijarjev svinca po dubrovniški ali drijevski meri. V tej zvezi omenjata »tam de plumbo laborato in Bossina, quam ibi existente«. ⁴¹ Formulacijo »plumbo laborato in Bossina« razumemo tako, da se je svinčeva ruda topila v Bosni. Metalurška tehnika v bosenskih topilnicah je morala biti zelo dobro razvita.

³⁴ Deb. not. knj. 9, fol. 164' — 17. X. 1376.

³⁵ Div. not. knj. 9, fol. 179 — 20. V. 1377.

³⁶ Div. canc. knj. 32, fol. 249 — 9. X.

³⁷ Ibid. knj. XXX, fol. 166' — 3. IX.

³⁸ Pavao Gundulić izročia Lukši Desenoviću iz Koločepa 4 milijarje svinca, da ga prepelje v Brindizij. Cena svinca je 8 dukatov za milijar. Prevažajo ga na riziko obeh partnerjev. Dobiček bosta delila na polovico. Dodana je klavzula: če Lukša ne bo mogel v Brindiziju prodati svinca, ga bo odpeljal v Benetke. Div. canc. 27, fol. 4' — 13. VI. 1487. B. Hrabak, Prodaja proizvoda bosanskog rudarstva u Veneciji, str. 67.

³⁹ Div. canc. knj. 27, fol. 233 — 23. VI.; I. Manken, Dubrov. patricijat, str. 154.

⁴⁰ D. Kovačević, Trgovina, str. 26.

⁴¹ Div. not. knj. 9, fol. 153 — 19. IV. Marin Benvenutić je dolžan svojim upnikom sledeče vsote: Blasius de Radoan in Boganec de Toloe sta dala na kredit 500 dukatov, Blasius de Sargo 136 duk., Martholos de Tudissio 60 duk., Blasius de Radoano še 28 duk., Nicolice de Martinussio okrog 200 duk., Luca de Bona 554 duk., Blasius in Boganec še 766 duk., Angelus Cacich 26 duk., Martolus de Goze 760 duk., Giue stacionarius 111 duk. Dolgove bodo vrnil po omenjenem vrstnem redu. Dolgovi pokojnega Marina Benvenutića znašajo 3141 dukatov. Če računamo, da je en milijar vreden 12 dukatov, bi 250 milijarjev svinca, s čimer je predvidena poravnava dolgov, predstavljalo vrednost 3000 dukatov. Sprašujemo se, če je to dovolj za kritje vseh kreditnih obveznosti.

Svinec se je v tem prvem obdobju obračunaval v milijarjih, in to po dubrovniški meri (»pondus Ragusi«). Enkrat se omenja tudi drijevska mera. Cene svinca stalno padajo. Medtem ko je vreden leta 1372 en milijar 11 in pol dukata, pade cena leta 1376 že na 10 dukatov, konec 14. stoletja pa samo še 7 dukatov (1387 in 1390). Po letu 1400 se cena spet zvišuje. Leta 1403 obračunajo svinec, ki ga pošilja protovestijar Nikola, po ceni 9 dukatov za milijar, toda dubrovniška občina, kadar kupuje svinec za svoje potrebe, plača 8 dukatov za milijar. Zelo zanimivo je primerjati cene bosenskega svinca s cenami svinca »de Sclavonia«. Leta 1375 prodaja Ramboldus de Stamberto Luki Buniću 100 milijarjev »plumbum de Sclavonia« po ceni 10 dukatov in 15 grošev za milijar.⁴² Istega leta prodaja Blasius de Radovan Petrelli 30 milijarjev svinca »de Bossina« po 11 in pol dukata za milijar.⁴³ Razlika v ceni znaša več kot en dukat. Čeprav je bil transport iz Srbije dražji kot iz Bosne, je do razlike v ceni prišlo verjetno zaradi boljše kvalitete bosenskega svinca.

V 15. stoletju lahko sledimo razvoj kreditne trgovine šele od 1417. leta dalje, strnjeno pa od 1427. leta. Praznline v seriji Debita notariae so nastale zaradi uničenja posameznih knjig. Prve podatke o bosenskem svincu najdemo šele po letu 1427, vendar so zelo skopi. Po letu 1450 podatki o svincu v zadolžnicah izginejo, kar lahko ugotavljamo vse do leta 1470. Ta ugotovitev se popolnoma ujema s tedanjim političnim razvojem na Balkanu, ki onemogoča promet s kovinami in ovira svobodnejšo trgovsko menjavo. V tem obdobju se domači trgovci iz Bosne in Srbije skoraj ne omenjajo več v okviru kreditne trgovine. Med dolžniki ne najdemo balkanskih trgovcev. V Dubrovniku občutijo pomanjkanje svinca. Uvoz svinca naglo oživi v sedemdesetih letih, medtem ko v osemdesetih letih dobi zelo velik obseg kljub sultanovemu ukazu, da se svinec skupaj še s tremi trgovskimi artikli ne sme pošiljati v Dubrovnik brez plačila carine.⁴⁴ Posebno številni podatki o svincu se pojavljajo v zadolžnicah po letu 1490. Višek doseže promet s svincom leta 1497, ko se svinec kot obveza dolžnika pojavlja v 20 zadolžnicah.⁴⁵ Dolžniki bodo na račun svojih dolgov izročili upnikom okrog 445 milijarjev svinca (okrog 148.300 kg). Prihod Turkov na Balkan torej ni vplival na zmanjšanje proizvodnje.

Iz podatkov je razvidno, da konec 15. stoletja prevladuje na dubrovniškem tržišču bosenski svinec. To lahko ugotovimo tudi v tistih podatkih v zadolžnicah, kjer poreklo svinca ni precizno določeno.

Kreditne pogodbe nudijo nekatere zelo konkretne podatke o bosenskem svincu (način izročitve svinca, kvaliteta, poreklo, cena, rok izročitve in slično). Prav ti podatki omogočajo, da lahko prodajo bosenskega svinca na dubrovniškem tržišču prikažemo v nekoliko bolj jasni luči. V vseh zadolžnicah, razen v enem primeru, predstavlja izročitev svinca dolžnikovo obvezo. Obstajata dva načina obveze: 1. omenjena je vsota zadolžitve v denarju, temu je dodana obrazložitev, da dolžnik vrača kredit s svincom, 2. enostavno je navedena določena količina svinca, kot obveza dolžnika. V dubrovniškem notarijatu ni bilo nekega predpisa, ki bi določal kdaj je treba v kreditni pogodbi konkretno omeniti trgovsko blago kot predmet kreditnega poslovanja. Vse to je bilo odvisno od pogodbe med upnikom in dolžnikom. Edina pogodba, kjer se omenja, da je prejel dolžnik na kredit

⁴² Div. canc. knj. 24, fol. 4'.

⁴³ Ibid. fol. 16.

⁴⁴ Do istih rezultatov je prišel Ivan Božić na osnovi podatkov v seriji Diversa notariae in na osnovi podatkov v poslovnih knjigi Živana Pripčinovića; I. B. Dubrovnik i Turska u XIV i XV veku, Beograd 1952, str. 305.

⁴⁵ Deb. not. knj. 58, fol. 144, 166, 178', 194, 146', 177, 162, 178', knj. 59, fol. 34', 49, 67', 68, 73.

svinec, je bila sklenjena leta 1450. Dolžnik Benko Bratosaljić je izjavil, da je prejel na kredit 500 dukatov »pro plumbis quos emi ab ipso Dimcho (Lovra de Martolo)«. ⁴⁶

V zadolžnicah se zelo pogosto omenja *kraj izročitve* svinca. Dolžnik se običajno obveže, da bo izročil upniku svinec »hic Ragusii« ali pa določneje »hic Ragusii ad dohanam ponderis«. ⁴⁷ To pomeni, da je imela dubrovniška vlada nadzorstvo nad uvozom svinca in da je moral svinec na kontrolo v carinarnico. Lahko pa je dolžnik izročil upniku svinec tudi na kakšnem drugem mestu v Dubrovniku. Upnik na primer potrjuje, da je prejel od dolžnika svinec »extra portam Pociarum«. ⁴⁸ Dolžnik se je lahko obvezal, da bo izročil tisti svinec, ki je »in magazeno sub domo in quo ego ... habito«. ⁴⁹ Drijevo kot mesto izročitve svinca, v kreditnih pogodbah ne prihaja v poštev. Izven Dubrovnika se kot kraja izročitve svinca upniku zelo pogosto navajata Benetke ⁵⁰ in Olovo. ⁵¹

Poreklo svinca ni navedeno v vseh kreditnih pogodbah precizno. Lahko je označeno s splošnim terminom kot »plumbum de Bosina«, ⁵² toda v drugi polovici 15. stoletja ta oznaka skoraj povsem izgine. Namesto tega se pojavlja oznaka rudnika, kjer so pridobivali svinec. Dolžnik se je na primer obvezal, da bo izročil upniku »plumbum de loco de Olovac de Bosna«. ⁵³ Zelo pogosto je dodana karakteristika »plumbum dulce«, ⁵⁴ kar pomeni, da je iz zgoraj omenjenega rudnika. Mehki svinec iz Olova ni imel nikakršnih primesi ter je bil zelo dobre kvalitete. Zato je bil bolj cenjen in iskan na tujih tržiščih, kot svinec iz ostalih rudnikov. ⁵⁵ Povsod v zadolžnicah, kjer se svinec označuje samo kot »plumbum dulce«, predvidevamo, da gre za svinec iz Olova ali Olovča. ⁵⁶

Manj iskan je bil svinec iz Srebrenice, zato se tudi v manjši meri pojavlja v kreditni trgovini. Označuje se kot »plumbum de Sreberniza«. ⁵⁷ V razliko od olovskega »plumbum dulce« se je srebrniški svinec označeval kot »plumbum durum« ali »plumbum crudum«. ⁵⁸ V primerih, kjer je samo oznaka »plumbum durum«, lahko s sigurnostjo trdimo, da gre za svinec iz Srebrenice. ⁵⁹

Iz podatkov v zadolžnicah zvemo, da se je svinec tehtal z *različnimi merami*. Zelo redno se je težina izražala v milijarjih (odgovarja 1000 li-

⁴⁶ Deb. not. knj. 26, fol. 47' — 5. XI.

⁴⁷ Ibid. knj. 55, fol. 180 — 1493; knj. 56, fol. 146 — 1494; knj. 59, fol. 67' — 1497.

⁴⁸ Ibid. knj. 47, fol. 132 — 1479; »consignare ad dictum terminum ad Pocias«, knj. 55, fol. 44 — 1492.

⁴⁹ Ibid. knj. 51, fol. 27' — 1486.

⁵⁰ Ibid. knj. 55, fol. 73', 82' — 1493; upnik v obeh zadolžnicah je ser Vincentio Nicolai Currili de Venetiis.

⁵¹ Ibid. knj. 50, fol. 154 — 1486; svinec bo od dolžnika prevzel ali upnik ali njegov agent, knj. 51, fol. 224 — 10. III. 1488; izročil bo upniku ali tistemu, ki ga upnik določi v Olovu, knj. 52, fol. 76' — 15. XI. 1488; fol. 125 — 4. III. 1489, v vseh teh zadolžnicah je upnik Matej Tome Bunić; knj. 58, fol. 177 — 10. II. 1497; če upnik »scribat se habere dicta duo millaria plumbi de mea ratione in Olovo«, potem je obligacija razveljavljena. Če v roku enega meseca in pol upnik ne bo prejel obvestila, bo dolžnik rubil. Ibid. knj. 48, fol. 164 — 21. XI. 1481.

⁵² Ibid. knj. 55, fol. 82' — 1493.

⁵³ Ibid. knj. 39, fol. 57 — 14. IX. 1470; ali plumbum de Olovo, knj. 55, fol. 68 — 11. I. 1493.

⁵⁴ »de dulcis de Olovac«, ibid. knj. 54, fol. 59 — 30. XI. 1491; knj. 58, fol. 147 — 8. I. 1497; »plumbi dulcis de Olovo«, knj. 58, fol. 5 — 11. IV. 1496; fol. 21 — 4. V. 1496.

⁵⁵ D. Kovačević, Trgovina, str. 171.

⁵⁶ Deb. not. knj. 48, fol. 14 — 6. IV. 1480; fol. 23' — 27. V. 1480; knj. 56, fol. 146 — 3. IX. 1494; posebno 1497. leta: knj. 58, fol. 146' — 5. I., 144 — 2. I., 162 — 31. I., 166 — 10. II., 178' — 11. III.; knj. 59, fol. 34' — 9. VII., 49 — 19. VIII., 67' — 5. X., 68 — 6. X., 73' — 16. X.

⁵⁷ Ibid. knj. 43, fol. 131' — 7. IV. 1475; 133 — 7. IV., 137' — 14. IV. 1475; knj. 55, fol. 180 — 18. IX. 1493.

⁵⁸ »in plumbo duro stanciato«, ibid. knj. 46, fol. 65' — 14. X. 1477; knj. 58, fol. 181 — 17. III. 1497; knj. 59, fol. 119 — 29. I. 1498; knj. 60, fol. 90' — 8. VIII. 1500.

⁵⁹ Ibid. knj. 59, fol. 140 — 8. III. 1498; knj. 59, fol. 123 — 7. II. 1498; iz neke pogodbe zvemo, da bo dolžnik izročil upnikom »in Saxi prope Srebernizam ... millaria 150 od pondus gross. plumbi duri«, knj. 60, fol. 193 — 3. III. 1501; knj. 60, fol. 196' — 10. III. 1501.

trom), samo izjemoma so tehtali večje količine v litrih.⁶⁰ Največ se je uporabljala mera »ad pondus grossum«.⁶¹ V zadolžnicah se ta mera nanaša na mero, ki so jo uporabljali v Dubrovniku, na primer »ad pondus grossum ad dohanam magnam«.⁶² S to veliko mero so tehtali tudi svinec, ki je prihajal iz rudnikov Olovo⁶³ in Srebrenica.⁶⁴ Poleg »pondus grossum« so uporabljali v Dubrovniku za svinec tudi mero »pondus subtile«,⁶⁵ ali »milliaria subtilis«.⁶⁶ Takšna mera se je uporabljala za svinec v zvezi z dubrovniško mero⁶⁷ in olovsko mero.⁶⁸

V pogodbah so zelo pazili na to, s kakšno mero so tehtali svinec ob izročitvi. Dolžnik Andrija Crijević se je obvezal upniku Lucijan Buniću, da bo za kritje dolga v višini 1600 ducatov izročil »tôt plumbum ad ducatos XIII 1/2 pro singulo Milliari grosso de venetiis«. V pobotnici, ki jo je prejel dolžnik, ko je vrnil prvi obrok, je upnik potrdil, da je prejel »pro parte Milliari 26 et libr. 300 plumbi ad subtilem«.⁶⁹

Od mere za svinec, ki so jo uporabljali v Bosni, se izrecno omenja samo »pondus de Olovo«, ali »pondus de Olovač«,⁷⁰ ki je bila priznana tudi v Dubrovniku. Tudi pri tej meri moramo upoštevati debelo in tanko mero. Kakšna je bila dejanska razlika, ne moremo ugotoviti, ker nimamo preciznih in konkretnih podatkov.⁷¹ Rešetar ne navaja s kakšno mero so določali težo svinca. Sklicuje se samo na dubrovniški statut, kjer je določeno, da se razne kože in volna, ki jo Dubrovčani izvažajo v Benetke, tehta z beneško debelo mero. De Pasi (leta 1540) pa priča, da so vsaj v njegovem času tehtali svinec, volno in smolo z isto mero.⁷² Dejansko so se z beneško debelo mero tehtale rude, sušeno meso, sir, ribe, volna itd.⁷³

Ker so Dubrovčani v veliki meri izvažali svinec v Benetke, se v zadolžnicah omenja pri svincu beneška debela mera. Označevala se je na različne načine kot »milliari veneto«,⁷⁴ »ad pondus venetiarum«,⁷⁵ »milliari grosso de venetiis« ali »pondus grossum de venetiis«.⁷⁶

V Dubrovnik so iz Bosne izvažali metalurško obdelan svinec. Proces izločevanja kovine iz rude so opravljali v domačih topilnicah. Na ta način so se zmanjšali stroški transporta, ker je bila ruda za transport pretežka.

⁶⁰ »consignare in Olovo et ad pondus de Olovo libris quinque millia quingentos quinquaginta plumbi«, ibid. knj. 58, fol. 177 — 10. III. 1497.

⁶¹ Ibid. knj. 52, fol. 58' — 13. X. 1488; fol. 79' — 26. II. 1490; knj. 56, fol. 169 — 22. X. 1494; »ad mensuram grossam«, knj. 57, fol. 120' — 19. X. 1495; knj. 58, fol. 4' — 9. IV. 1496; »ad maius pondus«, knj. 12, fol. 137' — 2. VI. 1403; »ponderari ad pondus Ragusi«, knj. 12, fol. 134' — 23. V. 1403; knj. 58, fol. 107 — 21. X. 1496; knj. 59, fol. 67' — 5. X. 1497; fol. 73 — 16. X. 1497; »ad dohanam magnam et ad pondus grossum dicte dohane«, knj. 58, fol. 178' — 11. III. 1497; ali enostavnejše »milliaria grossa«, knj. 54, fol. 51 — 4. VI. 1491; knj. 55, fol. 64' — 4. I. 1493; knj. 57, fol. 37' — 15. IV. 1495; knj. 58, fol. 194 — 18. IV. 1497; knj. 59, fol. 123 — 7. II. 1498; »ad pondus grossum plumbi dulcis«, knj. 58, fol. 19 — 29. IV. 1496.

⁶² Ibid. knj. 57, fol. 191' — 23. III. 1496; »ad pondus grossum dicte dohane magne«, knj. 58, fol. 178' — 11. III. 1497.

⁶³ »milliaria grossa . . . dulcis de olovo«, knj. 58, fol. 5 — 11. IV. 1496; fol. 21 — 4. V. 1496; knj. 58 — fol. 147' — 8. I. 1497.

⁶⁴ »ad pondus grossum plumbi crudi de Srebernize«, ibid. knj. 59, fol. 119 — 29. I. 1498; »plumbi crudi de Sreberniza ad pondus grossum«, knj. 58, fol. 181 — 17. III. 1497; knj. 69, fol. 90' — 8. VIII. 1500; »ad pondus grossum plumbi duri«, knj. 60, fol. 196' — 10. III. 1501.

⁶⁵ Ibid. knj. 50, fol. 63 — 24. III. 1485; knj. 47, fol. 89 — 18. II. 1479.

⁶⁶ Ibid. knj. 47, fol. 89 — 18. II. 1479; knj. 55, fol. 44 — 15. XI. 1492.

⁶⁷ »milliaria . . . subtilia ad pondus Ragusi plumbi . . .«, ibid. knj. 53, fol. 30' — 26. X. 1489.

⁶⁸ Ibid. knj. 50, fol. 134 — 25. II. 1486; knj. 59, fol. 167 — 22. V. 1498.

⁶⁹ Ibid. knj. 42, fol. 59 — 2. XI. 1473.

⁷⁰ Ibid. knj. 51, fol. 224 — 10. III. 1488; knj. 52, fol. 125 — 4. III. 1489; knj. 53, fol. 28 — 19. X. 1489; knj. 53, fol. 95 — 30. XI. 1491.

⁷¹ D. Kovačević je ugotovila, da je svinec, ki se je meril s tenko mero, bil cenejši. Trgovina, str. 171.

⁷² Milan Rešetar, Dubrovačka numizmatika, Sremski Karlovci 1924, str. 72.

⁷³ Ibid., str. 73.

⁷⁴ Deb. not. knj. 41, fol. 4' — 4. IX. 1472.

⁷⁵ Ibid. knj. 48, fol. 23' — 27. VI. 1480.

⁷⁶ Ibid. knj. 42, fol. 59 — 2. XI. 1473; knj. 48, fol. 14 — 6. IV. 1480; knj. 57, fol. 119' — 4. II. 1492;

knj. 56, fol. 133' — 9. VIII. 1494; »milliari grosso venetorum pro ut ponderari et vendi solet hic Ragusi«, knj. 57, fol. 106' — 20. IX. 1498; knj. 51, fol. 27' — 4. XI. 1486; izrecno se omenja »plumbum de olovo«, ki se meri s to mero, knj. 55, fol. 68 — 11. I. 1493.

V zvezi s proizvodnjo glamskega srebra v Srbiji sem ugotovil,⁷⁷ da je bilo topilništvo v naših balkanskih deželah v srednjem veku na zelo visoki stopnji. Kljub temu pa je bila lahko tudi svinčeva ruda predmet trgovine, kar je razvidno iz testamenta Dabišina Dobretinića iz leta 1431. Dabišinu so dolžni Radoslav, Pribislav in Bogdan Mursići »tresenti salmeri de ruda di piombo... item me de dar Voiuoda Radoslavo Mille cablich de ruda«.⁷⁸

Upniki v kreditnih pogodbah zahtevajo, da jim dolžniki izročijo svinec določene kvalitete odnosno čistoče. Glede čistoče so v kreditnih pogodbah sledeče formulacije: »plumbum bonum«,⁷⁹ »plumbi nitidi«,⁸⁰ »nitidi ab omni tarra«.⁸¹ Svinec so morali izročiti brez kakršne koli primesi. Iz neke kreditne pogodbe zvemo, da so svinec poslali v Benetke »in pannibus sive in maxis«.⁸² Večkrat tovorijo svinec v tovorih (salmah),⁸³ pečah (pecia).⁸⁴

Cene srebra in nekaterih drugih artiklov (npr. voska) so v 15. stoletju na dubrovniškem tržišču precej stabilne, pri svincu pa zelo nihajo.⁸⁵ Podatki v kreditnih pogodbah nudijo zelo zanimivo sliko. Že Ivan Božić je ugotovil, da je cena svinca (v glavnem gre za bosenski) v začetku 15. stoletja znašala 7 ducatov za milijar. V obdobju napetih odnosov med Dubrovnikom in Porto se je povzpela na 15 ducatov (1470), nato pa opazimo tendence padanja. Konec 1487. leta doseže cena milijarja 8 in pol ducatov.⁸⁶ Nihanje v ceni svinca veže I. Božić na politične razmere, predvsem na odnose med Dubrovnikom in Osmansko državo. Navaja podatke iz različnih serij Dubrovniškega arhiva, predvsem iz serije Diversa notariae. Podatki v seriji Debita notariae se v glavnem ujemajo s podatki, ki jih navaja Božić, so pa določena odstopanja. Podatki v zadolžnicah so do neke mere preciznejši, ker je navedena kvaliteta in poreklo.

Cena svinca se obračunava redno v dukatih, le 1435. leta se pri obračunu upoštevalo perperi,⁸⁷ a 1498. leta aspre.⁸⁸ Ker podatki niso kontinuirani, težko ugotavljamo gibanje cen za posamezne vrste svinca. V prvi polovici 15. stoletja so podatki o cenah svinca zelo skopi in jih zaradi tega zelo težko primerjamo med seboj. Od 1427. leta opazimo postopno zvišanje. Tega leta je cena bosenskega svinca znašala 8 ducatov in eno tretjino za milijar. V zadolžnici, v kateri se omenja ta cena, so kot dolžniki vpisani trije znani bosenski trgovci Brajlo Tezalović, Radić Ozrisaljić in Brajko Hvaović, vsi iz Prače. Toma Bunić, eden najvidnejših dubrovniških trgovcev z bosenskim svincom, jim daje na kredit 2965 ducatov in 19 grošev. Dolg bodo vrnili v svincu v vrednosti 1508 ducatov. Določena je cena 8 in pol ducatov za milijar, vendar je dodano sledeče pojasnilo: »cum hoc conditione quod quidquid dictum plumbum valebit in Ragusio ad ducatos contatos usque ad mensem sex proxime ultra ducatos auri novem pro

⁷⁷ O visoki stopnji metalurške tehnike v Srbiji priča podatek iz neke zadolžnice, v kateri se omenja višek zlata v glamskem srebru celo do ene šestine unče. Deb. not. knj. 20, fol. 8. Ignacij Voje, Argentum de glama, Istorijski časopis, knj. XVI–XVII, Beograd 1970, str. 34.

⁷⁸ Test. notariae, knj. 12, fol. 24' – 25 – 30. IV. 1431; pridobljena sirova ruda (»rude d'argento« u dubrov. aktima) se je merila z vedri (cabli de ruda) in topila v visokih pečeh, K. Jireček, Trgovački drumovi i rudnici Srbije i Bosne u srednjem vijeku, Sarajevo 1951, str. 77.

⁷⁹ Deb. not. knj. 56, fol. 172 – 31. X. 1494; knj. 57, fol. 191' – 23. III. 1496.

⁸⁰ Ibid. knj. 56, fol. 86 – 5. V. 1494.

⁸¹ Ibid. knj. 52, fol. 79' – 26. II. 1490; knj. 57, fol. 165' – 28. I. 1496.

⁸² Ibid. knj. 52, fol. 127' – 11. III. 1489.

⁸³ Dolžnik izroči »salmas quatuor plumbi«, ibid. knj. 54, fol. 91' – 16. XI. 1491.

⁸⁴ glej opombi 16, 17.

⁸⁵ Ne morem pritrditi D. Kovačević, ki pravi, da ni dovolj podatkov, na podlagi katerih bi lahko napravili pregled cen bosenskega svinca. To naj bi veljalo za cene svinca v Bosni in na tržiščih, kjer se je svinec prodajal. Ugotavlja, da so ohranjene samo fragmentarne vesti. Trgovina u srednj. Bosni, str. 170.

⁸⁶ I. Božić, Dubrovnik i Turska, str. 305, 306.

⁸⁷ Deb. not. knj. 17, fol. 184, če upoštevamo relacijo 1 dukat = 36 grošev, potem predstavlja ta vsota 10 ducatov.

⁸⁸ 190 asper; če upoštevamo relacijo 1 dukat = 40 asper, potem je en milijar vreden nekaj manj kot 5 ducatov, Deb. not. knj. 58, fol. 177 – 10. III. 1497, svinec bo izročen v Olovu.

Milliaria sit et esse debeat dicti Braichi.⁸⁹ To pomeni, da je cena svinca v Dubrovniku nihala. Višek nad 9 dukatov za milijar bi pripadal Brajku Hvaoviću, enem od dolžnikov. V nekaterih kreditnih pogodbah ni predvidena vnaprej določena cena, temveč je bila cena odvisna od situacije na tržišču. Zato se v zadolžnici uporablja formulacija »eo precio quo valebit Ragusi.⁹⁰ Do leta 1450 se omenja cena svinca okrog 10 dukatov za milijar (poreklo sicer ni omenjeno, je pa svinec verjetno iz Bosne).⁹¹ V tem obdobju velja cena enega milijarja »plumbum de Sclavonia« 12 dukatov.⁹² Najvišje cene svinca (nedoločenega porekla) srečamo v zadolžnicah od 1470. do 1475. leta, to je v času napetih odnosov med Dubrovnikom in Osmansko državo. Takrat je en milijar svinca bil vreden od 13 in pol do 15 dukatov.⁹³ V tem kratkem obdobju petih let se v zadolžnicah omenjajo cene svinca iz Olovca in Srebrenice. Razlika znaša 2 in pol dukata. Leta 1470 je »plumbum de loco de Olovac de Bosna« imel ceno 14 dukatov za milijar,⁹⁴ srebrniški svinec pa je leta 1475 veljal 11 in pol dukata za milijar.⁹⁵ Na ceno je vsekakor vplivala kvaliteta svinca. Vemo namreč, da je bil svinec iz rudnikov Olova boljše kvalitete. Okrog leta 1480 se je cena svinca zaustavila na 12 dukatov za milijar.⁹⁶ Prav iz leta 1481 imamo podatke, ki dokazujejo, da je obstajala razlika med ceno svinca v Bosni in na dubrovniškem tržišču. Stjepan Sirinić iz Goražda je dobil od dveh Dubrovčanov na kredit večje vsote denarja ter se obvezal, da bo najkasneje v roku enega meseca in pol izročil v Dubrovniku določeno količino svinca »de Olovo«. Svinec bodo obračunali po 6 dukatov za milijar. Predvideno je, da bo ta cena veljala za svinec v Olovu. Če bodo stroški večji od 6 dukatov, bo razlika padla na račun družabnikov, ki sta vložila denar.⁹⁷ Dvakrat višjo ceno sta istega leta postavila dva trgovca iz Goražda (Vuk Oberchia in Peter Radiević), ki sta prodala žunu Žurgoviću »totam quantitatem plumbi quam habet apud Vlachus supra Slanum«, in to po ceni 12 in pol dukata za milijar.⁹⁸ Od leta 1490 pa do konca XV. stoletja se cena svinca giblje med 7 in 8 dukati. Izjemo predstavlja leto 1493, ko so bosenski svinec računali po 10 dukatov za milijar. V zadolžnici je poudarjeno, da mora dolžnik Marin Radiević izročiti svinec v Benetkah, kar je gotovo dvignilo ceno svinca.⁹⁹ Samo enkrat je v zadolžnicah določena cena svinca v asprah. Leta 1479 so obračunali 1 milijar po 190 asper. Če upoštevamo, da je v tem času en dukat veljal 40 asper, potem bi 190 asper odgovarjalo vrednosti 5 dukatov. V zadolžnici je določeno, da mora dolžnik izročiti svinec v Olovu. To je vzrok, da je cena svinca mnogo nižja, od cene na dubrovniškem tržišču.¹⁰⁰

V mnogih kreditnih pogodbah ni nikjer posebej omenjeno, kdo bo nosil *stroške transporta* in *stroške carine*, dolžnik ali upnik. Nekateri preciznejše pogodbe, pa dajejo odgovor tudi na ta vprašanja. V nekaterih zadolžnicah dolžnik izjavlja, da prevzema nase vse stroške v zvezi s pošiljanjem svinca.

⁸⁹ Ibid. knj. XIV, fol. 87 — 19. I. 1427.

⁹⁰ Ibid. knj. 42, fol. 146' — 1. III. 1474; če dolžnik v roku ne bi izročil »salmas 4 plumbi«, potem lahko upnik kupi svinec »eo pretio in quo valet Ragusi«, knj. 54, fol. 91' — 16. XI. 1491.

⁹¹ Ibid. knj. 17, fol. 184 — 4. XI. 1435; »plumbum dulcis ad rationem duc. au. 10 1/2 pro quolibet mill. de Rag.«, knj. 26, fol. 179 — 1451.

⁹² Vladislav Vlatković iz Trgovišta sklepa kupoprodajno pogodbo o predaji svinca z Marinom Tome Bunićem, Div. not. knj. 29, fol. 37' — 12. XII. 1444; fol. 191' — 26. I. 1446.

⁹³ Deb. not. knj. 40, fol. 156 — 27. VI. 1472, 14 in pol dukata; knj. 41, fol. 4' — 4. IX. 1472, 15 dukatov; knj. 43, fol. 59 — 2. XI. 1473, 13 in pol dukatov.

⁹⁴ Ibid. knj. 38, fol. 57, 14. IX. 1470.

⁹⁵ Ibid. knj. 43, fol. 137' — 14. IV. 1475.

⁹⁶ Ibid. knj. 46, fol. 65' — 14. X. 1477 »plumbo duro stanciato duc. 12 pro singulo milliario«, to pomeni srebrniško; knj. 48, fol. 83' — 12. II. 1481, pošilja dolžnik Stjepan Sirinić iz Goražde.

⁹⁷ Div. not. knj. 65, fol. 139 — 7. VIII. 1481.

⁹⁸ Ibid. knj. 65, fol. 70 — 8. I. 1481.

⁹⁹ Deb. not. knj. 55, fol. 82' — 16. II. 1493; fol. 73' — 30. I. 1493.

¹⁰⁰ Ibid. knj. 58, fol. 177 — 10. III. 1497.

Običajno izjavlja, da bo poslal svinec »omnibus expensis meis«, in to ali v Dubrovnik¹⁰¹ ali v Benetke.¹⁰² Da so tu mišljeni stroški v zvezi s transportom svinca in v zvezi s carino, je razvidno iz obligacije dolžnika Radoja Budisalića. 14. septembra 1470 se je zadolžil za 306 dukatov. Dolg bo poravnal s »tantum plumbum do loco de Olovac de Bosna conductum in Ragusium et expeditum omni gabelle meis expensis ad rationem duc. 14 pro singulo milliaro veneto«.¹⁰³ Podobno pogodbo sklene Frančiško Mihajla Radonjić. On bo poslal na svoj riziko v Dubrovnik upniku Mateju Tome Buniću 13 milijarjev svinca »et etiam hic Ragusi solvere dohanam et alias expensas pro dictis 13 milliaribus subtilibus plumbi. Ita quod ab Olovo usque Ragusium veniat expensis meis.«¹⁰⁴

Iz nekaterih kreditnih pogodb je razvidno, da je bil dolžnik lahko oproščen stroškov carine in nosačev, kar je vsekakor šlo na račun upnika. Hijeronim pokojnega Radoslava Gradić se je obvezal upniku Mateju Tome Buniću, da mu bo izročil »in magazeno sub domo in quo ego Hieronimo habito millaria 100 plumbi grossa videlicet, ad pondus venetiarum stopale ab omnibus expensis dohane et bastasiorum«.¹⁰⁵

V nekaterih kreditnih pogodbah je izrecno omenjeno, da stroške transporta in carine prevzame upnik. Upnik Matej Bunić, ki je prevzel od dolžnika na račun dolga 26 milijarjev in 300 liber svinca »ad pondus de Olovaz«, se obveže za »omnes expensas qui fient intraducendo de Olovo Ragusium dictum plumbum tam de vectura quam de aliis«.¹⁰⁶ Skrbniki Marina Mihajla Radonjića izjavljajo, da bodo plačali za svinec, ki ga bo poslal za dolg dolžnik »dohanam de Ledenize et salem vecture«.¹⁰⁷ Pri transportu svinca je igrala sol zelo važno vlogo. S soljo so plačevali dnevnice za tovornike (običajno Vlahe) in konje. Stroški za nakup soli so šli na račun upnika, zato so se ti stroški odbijali od celotne vsote kredita.¹⁰⁸

Zelo zanimiva je slika o *strukturi upnikov in dolžnikov* v zadolžnicah s svincem. Med *upniki*, ki prejmejo na račun dolga svinec, najdemo pripadnike najrazličnejših družbenih slojev dubrovniškega prebivalstva. Po letu 1470 se širi krog trgovcev, ki se ukvarjajo s trgovino s svincem. To se odraža tudi v kreditni trgovini. Izdvajajo se predstavniki dubrovniškega plemstva. Mnogi, ki so sicer znani kot aktivni trgovci in se ukvarjajo s kreditno trgovino, se javljajo v zadolžnicah s svincem samo tu in tam v posameznih letih. Omenil bi le nekatere od njih: Frančiško Benešić (1492

¹⁰¹ Dolžnik Marko Petrović se zadolžuje za 130 dukatov »dare hic Ragusi omnibus expensis nostris plumbum«, Deb. not. knj. 54, fol. 119' — 4. II. 1492; dolžnik zlatar Marin Heraković »consignare hic Ragusi omnibus meis expensis ... millaria 14 plumbi boni ad pondus grossum«, ibid. knj. 56, fol. 172 — 31. X. 1494; ibid. knj. 57, fol. 191' — 23. III. 1496; ibid. knj. 58, fol. 20 — 2. V. 1496; ibid. knj. 58, fol. 126 — 28. X. 1496; ibid. fol. 144 — 2. I. 1497; ibid. fol. 178' — 11. III. 1497; ibid. knj. 59 — fol. 119 — 29. I. 1498.

¹⁰² Marinus Radivić se obvezuje »consignare Venetiis omnibus expensis meis Marini millaria septem plumbi ad pondus Venetiarum ad grossum ser Vineratio Nicolai Curili de Venetiis«, ibid. knj. 55, fol. 73' — 30. I. 1493.

¹⁰³ Ibid. knj. 39, fol. 57.

¹⁰⁴ Ibid. knj. 53, fol. 30' — 26. X. 1489.

¹⁰⁵ Ibid. knj. 51, fol. 27' — 4. XI. 1486; Vitko Primojević izjavlja, da bo »schiapotum a dohane de olovo«, ibid. knj. 52, fol. 125 — 4. II. 1489; dolžnika izjavljata, da sta »francha et expedita a dohana«, ibid. knj. 56, fol. 169 — 22. X. 1494; »schapole ab omni vectura et expensa«, ibid. knj. 57, fol. 106' — 20. IX. 1495.

¹⁰⁶ Ibid. knj. 54, fol. 95 — 30. XI. 1491; del vsote od 123 perperov in 9 grošev gre na račun »pro victiera equorum et hominum qui portabunt dictum plumbum et gletam«, ibid. knj. 39, fol. 69 — 9. X. 1470.

¹⁰⁷ Ibid. knj. 55, fol. 44 — 15. XI. 1492.

¹⁰⁸ Ibid. knj. 47, fol. 89 — 18. II. 1479 »qui Nicolaus (upnik) dedit salem Vlachos pro dicto plumbos; ko upnik potrdi vrnitev dolga v svinco, izjavlja »et debet defalcari quantum ipse ser Matheus (upnik) dabit pro sale portature«, dolžnik je Radoje Hrebeljanović iz Foče, ibid. knj. 47, fol. 132 — 7. VII. 1479; upnik Matej Tho. Bunić izjavlja v pogodbi »et ego Matheus Tho. de Bona promitto dare salem consuetum pro expensis vecture dicti plumbi ab Olovo usque Ragusium«, ibid. knj. 53, fol. 30' — 26. X. 1489; ibid. knj. 53, fol. 187 — 16. XII. 1490; »dedit sal morlachis pro traducendo Ragusium«, ibid. knj. 55, fol. 27 — 17. X. 1492; »dare tantam quantitatem salis necessaria pro expeditione vecture dicti plumbi«, ibid. knj. 59, fol. 119 — 29. I. 1498.

dobi od dolžnika 10 milijarjev svinca), Žun Bunić (1490 — 15 milijarjev svinca, 1497 — 10 milijarjev svinca »dulce«), Frančiško Žurgović (1472 — svinca za 612 dukatov), Luka And. Sorkočević (1480 — 10 milijarjev svinca, 1485 — 8214 liber svinca), Petar Vita Gučetić (1483 — za 11 in pol dukata svinca), Nikola Frana Tudizić (1479 — kredit v višini 290 dukatov; v marginalnih beležkah se omenja svinec, s katerim dolžnik poravnava svoj dolg). Upniki so tudi zelo aktivni trgovci iz vrst pučanov, na katere naletimo v zadolžnicah s svincom. To so: Nikola Radosava Xille (1494 — 20 milijarjev svinca, 1495 — 25 milijarjev svinca), Marin Mihajla Cicerović (1493 — 15 milijarjev svinca »de Olovo«), Marino Luginjić (1470 — za 123 perperjev in 9 grošev bo prejel svinec in svinčev glaj) in drugi. Opazimo lahko, da se po letu 1470 nekateri dubrovniški trgovci (plemiči in pučani) in celo nekateri tujci specializirajo na trgovino s svincom in nekaterimi drugimi kovinami. Omenjajo se v zadolžnicah vrsto let in kot upniki dobivajo na račun dolgov znatne količine svinca.

Pomembno vlogo je igral Matej Tome Bunić. Iz kreditnih pogodb, ki jih sklene z različnimi osebami, dobimo zelo dober vpogled v trgovino s svincom. Njegovo aktivnost v kreditni trgovini v zvezi s svincom lahko sledimo od 1479 do 1491. V teh 12. letih bo prejel od svojih dolžnikov okrog 325 milijarjev in 300 liber svinca.¹⁰⁹ Samo v letu 1489 dobiva na račun dolgov 116 milijarjev bosenskega svinca (3 zadolžnice). Največkrat se omenja svinec po poreklu iz rudnikov Olova. Dolžniki mu izročajo svinec v Dubrovniku, pa tudi v Olovu, kjer ga prevzema osebno ali ga prevzemajo njegovi agenti (»aut alteri legitime persone agenti«). Dolžnikom često oprošča stroške carine, stroške nosačev in se obvezuje, da bo Vlahom izplačal dnevnice s soljo. Njegovi dolžniki so: Frančiško Mihajla Radonjić, Marin Mihajla Radonjić, Vitko Pribojević »barberius«, domači trgovci iz Foče (Radonja Hrebeljanović — namesto njega poravnava dolg Vukan Vukeljčić iz Goražda, Vnoh Klapčić) ter Goražda (Vukac Tulešić). Po letu 1495 se udeležujeta v kreditni trgovini njegova sinova Mihajlo in Ivan. Ona dva prav tako dobivata na račun dolgov svinec.¹¹⁰

Delež Mateja Bunića v kreditni trgovini je zelo velik. Podrobneje bi navedel podatke za dve leti. Leta 1470 sklene 21 kreditnih pogodb in daje na kredit 3690 dukatov in 1802 perpera. Iz neke pogodbe je razvidno, da bo dolžnik kril svoje kreditne obveznosti z 29 balami dubrovniškega sukna.¹¹¹ Na kredit je dajal tudi sol (21. V. — »yperp. 302 pro racione salis«). Leta 1480 je sklenil še enkrat toliko kreditnih pogodb (44), toda promet je bil znatno manjši. Na kredit je dal samo 830 dukatov in 2100 perperjev.¹¹²

Matej Bunić je trgoval s tkaninami, kar lahko dokažemo s podatkom iz decembra 1464. leta. Ivanu Kabužuću in Mateju Buniću je dovolila dubrovniška vlada, da 8 bal belih tkanin iz Novega, ki sta jih dobila za dolg, obarvata in prodata. Trgovanje s tkaninami iz Novega je bilo namreč v

¹⁰⁹ Vrednost kredita znese 216 dukatov, iz marginalnih beležk vidimo, da dolžnik vrača dolg s svincom, ibid. knj. 47, fol. 132 — 7. VII. 1479; »mill. 11 plumbum dulcis de Olovo«, ibid. knj. 50, fol. 154 — 25. II. 1486; »mill. 100 plumbum gross. ad pond. venetiarum«, knj. 51, fol. 27' — 4. XI. 1486; »mill. 40 plumbum ad pond. de Olovo«, knj. 51, fol. 224 — 11. III. 1488; »mill. 60 plumbum de Olovo«, knj. 52, fol. 125 — 4. III. 1489; »mill. 43 plumbum de Olovaze«, knj. 53, fol. 28 — 19. X. 1489; »mil. 13 subtilia ad pondus Ragus. plumbis«, knj. 53, fol. 30' — 26. X. 1489; »mil. 26 et libr. 300 plumbi ad pondus de Olovaze«, knj. 54, fol. 95 — 30. XI. 1491; »mil. 11 plumbum ad pondus grossum venetiarum«, knj. 53, fol. 202 — 4. II. 1491.

¹¹⁰ Mil. 18 in libr. 600, ibid. knj. 57, fol. 193 — 26. III. 1496; mil. 5, knj. 58, fol. 19 — 29. IV. 1496; mil. 28, knj. 58, fol. 20 — 2. V. 1496; mil. 13 »dulcis de Olovo«, fol. 21 — 4. V. 1496; kredit znaša 200 dukatov, knj. 56, fol. 197' — 2. I. 1495.

¹¹¹ Ibid. knj. 38 in 39 passim.

¹¹² Ibidem knj. 48 passim.

¹¹³ Ibidem knj. 48 passim.

Dubrovniku prepovedano.¹¹³ Tkanine, ki jih je dobil Matej od dolžnikov na račun kreditov, je vlagal v trgovske družbe. Namen teh trgovskih družb je bil, da izkupiček od prodanega sukna investirajo v svinec. 15. XI. 1488 je sklenil pogodbo o ustanovitvi trgovske družbe s Franciškom Radonjićem (Franciško mu je 1480 in 1491 kot dolžnik izročal določene količine svinca). V družbo vloga Matej »inter pannis et pecunie numerate duc. au. 230«, Franciško pa 20 dukatov. S celotnim kapitalom, ki znaša 250 dukatov, bo šel Franciško kot traktator v Olovo, kjer bo izkupiček investirал v svinec.¹¹⁴

S svincem je Matej Bunić trgoval že prej. Pavko Radosaljić izjavlja leta 1462, da je Matej Bunić v celoti poravnal njegovo pošiljko svinca in crvca.¹¹⁵

Ni potrebno, da v tem okviru obdelamo vsakega pomembnejšega upnika in napravimo podrobnejšo analizo njegovega trgovskega in kreditnega poslovanja, čeprav bi takšna analiza lahko dala odgovor na mnoga zanimiva vprašanja o trgovini s svincem in drugim trgovskim blagom. Vseeno bom omenil nekatere, ki jih pogosto srečamo pri različnih trgovskih podvigih. S svincem poravnajo dolžniki svoje kreditne obveznosti tkalcu Božičku Miomanoviću,¹¹⁶ ki je sodeloval pri proizvodnji sukna, ukvarjal pa se je tudi s kreditno trgovino (leta 1470 je sklenil 20 kreditnih pogodb in dal na kredit 2053 dukatov in 112 perperjev). Od pomembnejših upnikov bi omenil še Franciška Stjepana Kaselića,¹¹⁷ Antona Sigmunda Žurgovića,¹¹⁸ Žuna Sigmunda Žurgovića,¹¹⁹ Marina Meda Menčetića,¹²⁰ Ivana Lovre Sorko-čevića,¹²¹ Marina Radivčića¹²² in tkalca Antona Radonjića.¹²³

V letih od 1494 do 1500 pogosto dobiva svinec na račun kreditov apotekar Jacobus Julliani. V prvi polovici aprila 1483. leta je umrl v Dubrovniku njegov oče Jullianis Jacobi iz Firenc. Svojemu sinu Jakobu je zapustil vse svoje stvari v hiši in opremo apoteke.¹²⁴ Konec leta 1482 se je povezal v trgovsko družbo s Pavlom Ostojićem, imenovanem Bakrović. Pavel je vložil v družbo 1300 dukatov, od tega 800 dukatov v crvcu in vosku. Obvezal se je, da bo šel z vloženim kapitalom in robo »ad partes Italie et ibi finire charmisio et cerris«. Izkupiček bo investirал v drugo trgovsko blago.¹²⁵ V kreditni trgovini Jacobus ne sodeluje v večjem obsegu, toda iz neke kreditne pogodbe, ki jo sklene 2. januarja 1481. leta zvemo, da bo

¹¹³ Sima M. Ćirković, Herceg Stefan Vukčić-Kosača i njegovo doba, Beograd 1964, str. 128; Cons. Rogatorum, knj. 18, fol. 93' — 13. IX. 1464.

¹¹⁴ Deb. not. knj. 52, fol. 76' — 15. XI.

¹¹⁵ Desanka Kovačević, Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni, str. 122; Div. not. knj. 46, fol. 78' — 10. VII. 1462.

¹¹⁶ Kredit znaša 145 dukatov, Deb. not. knj. 41, fol. 4' — 4. IX. 1472; libr. 1142 svinca, ibid. knj. 44, fol. 12' — 31. VIII. 1475; mil. 30 svinca, knj. 47, fol. 121 — 7. VI. 1479.

¹¹⁷ Ibid. knj. 42, fol. 196' — 14. III. 1474; knj. 46, fol. 65' — 14. X. 1477; knj. 55, fol. 25 — 13. X. 1492. Svinca za vsoto 497 dukatov.

¹¹⁸ Za 218 dukatov svinca, ibid. knj. 43, fol. 42' — 14. X. 1474; za 730 dukatov svinca, ibid. fol. 45 — 17. X. 1474; ibid. knj. 43, fol. 131', 133, 137' — 7. in 14. IV. 1475, skupaj za 428 dukatov svinca iz Srebrnice.

¹¹⁹ Za 207 dukatov svinca, ibid. knj. 55, fol. 27 — 17. X. 1492; za 192 dukatov svinca, ibid. knj. 58, fol. 126 — 28. XI. 1496; za 136 dukatov svinca, ibid. fol. 146' — 5. I. 1497; za 321 dukatov in 26 grošev svinca, ibid. fol. 164 — 10. II. 1497; mil. 24 in libr. 24 svinca »dulce«, ibid. fol. 178' — 11. III. 1497; »mil. 40 plumbum crudi de Srebernica«, ibid. fol. 181 — 17. III. 1497; mil. 10 plumbum dulcis, ibid. knj. 59, fol. 34' — 9. VII. 1497.

¹²⁰ Leta 1496 in 1497 bo prejel od dolžnika skupaj 91 milijarjev in 334 liber svinca, ibid. knj. 58, fol. 5, 162, 147', 180.

¹²¹ Od 1491 do 1495 bo prejel od dolžnika okrog 105 milijarjev svinca, ibid. knj. 54, fol. 31II; knj. 56, fol. 21', 86, 172; knj. 57, fol. 91'.

¹²² 34 milijarjev svinca bo dolžnik izročil »ad more Ragusii aut Sub Nova«, ibid. knj. 52, fol. 58' — 13. X. 1488; za 130 dukatov svinca, knj. 54, fol. 119' — 4. II. 1492; 11 in pol milijarjev svinca, knj. 55, fol. 64' — 4. I. 1493; 5550 liber svinca bo dolžnik »consignare in Olovo«, knj. 58, fol. 177 — 10. III. 1497; ta dolg ni bil poravnán, zato prevzemajo dediči že pokojnega Marina leta 1498 delno izplačilo tega dolga, knj. 59, fol. 167 — 22. V.

¹²³ Od 1494 do 1497 dobiva od dolžnika skupaj 128 milijarjev in 600 liber »plumbum dulce«, ibid. knj. 56, fol. 60; knj. 58, fol. 107, 144; knj. 59, fol. 49, 73'.

¹²⁴ Jeremić-Tadić, Prilozi istoriji zdravstvene kulture starog Dubrovnika, II. deo, Beograd 1939, str. 152.

¹²⁵ Deb. not. knj. 49, fol. 23' — 25. IX.

prejel od dolžnika na račun kredita »pannos 11 magnos de LX«. ¹²⁶ Apotekar Jacobus se je moral po letu 1490 intenzivneje ukvarjati s trgovino s svincom, kar je moralo biti zelo donosen posel. Od dolžnikov je prejel do leta 1500 okrog 243 milijarjev svinca. ¹²⁷

Med upniki v zadolžnicah s svincom naletimo še na druge tuje trgovce. Sklenejo po eno ali dve kreditni pogodbi. Po poreklu so iz Firenc, Benetk in Bara. ¹²⁸ Izjemo predstavlja Alessio Blancho quondam Andree de Antibar, ki se občasno pojavlja v zadolžnicah kot upnik od leta 1494 do 1500. V teh letih je sklenil pet kreditnih pogodb. Od svojih dolžnikov bo prejel 92 milijarjev svinca različne kvalitete (mehak in trd). ¹²⁹

Struktura dolžnikov v zadolžnicah s svincom je še zanimivejša. Med njimi skoraj ni predstavnikov dubrovniškega plemstva. Precej dolžnikov ima oznako »mercator«, kot na primer: Tomko Marojević (1492), Radonja Miljenović (1479 in 1500), Ivan Vladojević (1497 in 1500). Najaktivnejši med dolžniki je Radonja Miljenović. V letih od 1497 do 1500 se zadolži sedemkrat. Obvezuje se, da bo svoje dolgove poravnal s svincom. Na račun dolgov bo svojim upnikom izročil okrog 228 milijarjev svinca, kar predstavlja zelo veliko količino. Običajno ima njegov svinec oznako »dulce«. ¹³⁰ Zelo pogosto naletimo med dolžniki na zlatarje, ki svoje kreditne obveznosti poravnajo s svincom. Zakaj prav oni? Jorjo Tadić je neke poudaril, da so imeli zlatarji pri obdelavi rude pomemben delež. Od njihovega znanja in veščine je bil odvisen proces predelave rude v kovino, posebno pri plemenitih kovinah. ¹³¹ Predvsem bi opozorili na zlatarja Marina Herakovića, ki je od 1494 do 1496 sklenil 7 kreditnih pogodb. Na račun kreditov bo upnikom izročil 169 milijarjev in 600 liber svinca. ¹³² Leta 1496 sklene zlatar Mihoć Radosaljić tri kreditne pogodbe. Upniki bodo prejeli 81 milijarjev svinca. ¹³³ Od zlatarjev bi omenil še Marina sina Mihajla (leta 1498).

V trgovini svincom so sodelovali mnogi obrtniki tekstilne stroke. Razpolagali so relativno z velikimi količinami svinca, kar dokazujejo obveznosti v sklenjenih pogodbah. Tkalec Anton Radonjić, ki se omenja v zadolžnicah s svincom tudi kot upnik, poravnava svoje kreditne obveznosti leta 1485 z 8214 librami svinca, ¹³⁴ leta 1497 pa z 55 milijarji in z 38 librami »plumbum dulcis«. ¹³⁵ Svinec služi za poravnavo kreditnih obveznosti leta 1480 Petru Radaljeviću (»lanificus«), ¹³⁶ leta 1490 Vlakuši Radosaljiću (»cimato«), ¹³⁷ leta

¹²⁶ Ibid. knj. 48, fol. 69.

¹²⁷ Ibid. knj. 56, fol. 133', 187'; knj. 57, fol. 37', 165'; knj. 58, fol. 194; knj. 59, fol. 67'; knj. 60, fol. 23'.

¹²⁸ Martino Luce de Martino de Florentia bo za 480 dukatov prejel 40 milijarjev svinca, ibid. knj. 47, fol. 119' — 2. VI. 1479; Johannes Buongiorno de Siracusi bo od dolžnika prejel »unum milliare plumbi ad pondus venetiarum in pannibus sive in maxis«, knj. 52, fol. 127' — 11. III. 1489; dubrovniški kancelar Johannes domini Bartholomei de Sfondratis bo prejel 100 milijarjev svinca, knj. 58, fol. 4' — 9. IV. 1496; ser Vincentio Nicolai Curili de Venetiis bo prejel 7 milijarjev svinca, knj. 55, fol. 73 — 30. I. 1493; 18 milijarjev »plumbum de Bosna dulcis«, fol. 82' — 16. II. 1493; Michaeli Johannis de Antibar bo za 103 in pol dukatov prejel »tanta quantitate plumbi crudi«, knj. 59, fol. 123, 7. II. 1498.

¹²⁹ Ibid. knj. 56, fol. 175 — 11. XI. 1494; knj. 57, fol. 191' — 23. III. 1496; knj. 58, fol. 60 — 28. VII. 1496; knj. 60, fol. 31' — 8. II. 1500, fol. 90' — 8. VIII. 1500.

¹³⁰ Ibid. knj. 58, fol. 144 — 2. I. 1497; knj. 59, fol. 9 — 6. V. 1497; fol. 73' — 16. X. 1497; fol. 67' — 5. X. 1497; knj. 60, fol. 23' — 18. I. 1500; fol. 31' — 8. II. 1500; fol. 135' — 9. XI. 1500.

¹³¹ J. Tadić, Istorija Dubrovnika do polovine XV veka, Istorijski časopis, knj. XVIII, Beograd 1971, str. 33.

¹³² Deb. not. knj. 56, fol. 86 — 5. V. 1494; fol. 133' — 9. VIII. 1494; fol. 172 — 31. X. 1494; knj. 57, fol. 37' — 15. IV. 1495; fol. 91' — 17. VII. 1495; fol. 193 — 26. III. 1496; knj. 58, fol. 19 — 29. IV. 1496. Marin je prav tako porok Frančiška Radonjića, zelo pomembnega trgovca s svincom. To dokazuje, da so bili trgovci s svincom med seboj zelo dobro povezani.

¹³³ Ibid. knj. 57, fol. 165' — 28. I.; fol. 191' — 23. III.; knj. 58, fol. 60 — 28. VII.

¹³⁴ Ibid. knj. 50, fol. 63 — 24. III., ena zadolžnica.

¹³⁵ Ibid. knj. 58, fol. 178' — 11. III. 1497; fol. 180 — 15. III., 2 zadolžnice.

¹³⁶ Obveza 10 milijarjev »plumbum dulce«, ibid. knj. 47, fol. 14 — 6. IV. 1480; 20 milijarjev svinca »dulce«, zadolži se skupaj s Pavkom Latinićem, fol. 23' — 27. V.; 7 milijarjev in 860 liber svinca, fol. 62 — 29. XI.

¹³⁷ Obveza 6 milijarjev svinca, ibid. knj. 52, fol. 79' — 26. II. 1490.

1479 Božičku Miomanoviću¹³⁸ in leta 1497 Mateju Radojeviću (»sartor«).¹³⁹ Nekateri dolžniki, ki krijejo svoje obveznosti s svincom, imajo za poroke tkalce ali obrezovalce sukna.¹⁴⁰

Zelo redno, vsako leto vsaj enkrat, naletimo v zadolžnicah s svincom na dolžnika Frančiška Mihajla Radonjića. Od leta 1489 do 1497 bo izročil upnikom 145 milijarjev in 600 liber svinca.¹⁴¹ Marin Radivčić, na katerega sem opozoril tudi med upniki, poravna leta 1493 svoje dolgove z bosenskim svincom. Obvezuje se celo, da bo upniku izročil svinec v Benetkah. Gre za 40 milijarjev svinca.¹⁴² Izključno svinec iz rudnika Olovo bo izročil Tome Brajana Prodanić svojim upnikom leta 1496 in 1497. Upniki bodo prejeli 73 milijarjev in 334 liber svinca.¹⁴³

Svinec je predmet kreditne trgovine v zadolžnicah, kjer se kot dolžniki omenjajo domači trgovci iz Bosne. Najaktivnejši so iz Goražda, Foče in Olova. Trgovci iz Goražda pogosto pošiljajo Dubrovčanom svinec v velikih količinah. Med njimi zavzema posebno mesto Stjepan Sirinić, ki je posebno aktiven v sedemdesetih in osemdesetih letih 15. stoletja. Dubrovčani so z njim v tesnih poslovnih zvezah. Iz Goražda jim Sirinić pošilja svinec, glaj in žito. Užival je podporo turških oblasti.¹⁴⁴ Leta 1477 je dobil na kredit pri Frančišku Stjepana Caselle 140 dukatov. Njegov porok je znani trgovec z glajem Radihna Tvrtković. Iz marginalnih beležk zvemo, da je Sirinić poravnal svoj dolg s svincom (»duro stantiato duc. 12 pro singulo milliarrio«).¹⁴⁵ V kreditni pogodbi, ki jo sklepa 12. februarja 1481 s krojačem Antonom Dobrilovićem, se Sirinić obvezuje, da mu bo izročil 10 milijarjev svinca po ceni 12 dukatov za milijar.¹⁴⁶ Istega leta je potrdil, da je dobil popolno izplačilo za »omni et singula quantitate plumbi et glete«, ki jih je poslal Novaku Koreviću in njegovemu sinu Frančišku.¹⁴⁷ Stjepan Sirinić je v neki pogodbi z dne 7. avgusta 1481 potrdil, da je sprejel od Žuna Luke Bunića 80 dukatov in Žuna Sigmunda Žurgovića 110 dukatov. Obema bo poslal v Dubrovnik za prejet denar odgovarjajočo količino svinca. Svinec bodo obračunali po ceni 6 dukatov »pro singulo milliarrio de Olovo«. V pogodbi vlagatelja denarja Pristaneta, da bosta prevzela stroške »victure dicti plumbi de Olovo usque Ragusium et aliis expensis«, če cena svinca ne bo višja od pogodbene. Dobiček bodo razdelili na sledeč način: Sirinić bo prejel eno tretjino, njegova partnerja pa dve tretjini.¹⁴⁸ Leta 1487 poravna Sirinić kreditno obveznost z glajem.¹⁴⁹

Med dolžniki srečamo tudi Vukca Tulesića iz Goražda, ki se zadolžuje skupaj z Vnohom Klapčićem iz Foče. V kreditni pogodbi, ki sta jo sklenila 19. oktobra 1489 se obvezujeta, da bosta poravnala dolg z 43 milijarji svinca »de Olovaz ad pondus de Olovaz«.¹⁵⁰

¹³⁸ Obveza 40 milijarjev svinca, *ibid.* knj. 47 — fol. 119' — 2. VI.; 30 milijarjev svinca, fol. 121 — 7. VI.

¹³⁹ *Ibid.* knj. 59, fol. 49 — 19. VIII.

¹⁴⁰ Porok od Radenja Miljevića je 8. II. 1500 tkalec Anton Radonjić; od Tome Prodanića je 4. V. 1496 Simko Radončić »cimatore«.

¹⁴¹ *Ibid.* knj. 53, fol. 30' — 26. X. 1489; fol. 94' — 17. IV. 1490; fol. 187 — 16. XII. 1490; fol. 202 — 4. II. 1491; knj. 55, fol. 54' — 12. XII. 1492; knj. 56, fol. 21' — 18. XII. 1493; fol. 60 — 11. III. 1494; fol. 187' — 9. XII. 1494; knj. 58, fol. 177 — 10. III. 1497.

¹⁴² Obveza 15 milijarjev svinca »de Olovo«, *ibid.* knj. 55, fol. 68 — 11. I.; 7 milijarjev svinca, fol. 73' — 30. I.; 18 milijarjev »plumbum de Bosna dulcis«, fol. 82' — 16. II.

¹⁴³ *Ibid.* knj. 58, fol. 5 — 11. IV. 1496; fol. 21 — 4. V. 1496; fol. 147' — 8. I. 1497; fol. 162 — 31. I. 1497.

¹⁴⁴ M. Popović-Radenković, O trgovačkim odnosima Dubrovnika sa BiH, str. 13; I. Božić, Dubrovnik i Turska, str. 284, 292, 301.

¹⁴⁵ Deb. not. knj. 46, fol. 65' — 14. X.

¹⁴⁶ *Ibid.* knj. 48, fol. 83'.

¹⁴⁷ Div. not. knj. 65, fol. 84' — 12. II.

¹⁴⁸ *Ibidem*, fol. 139.

¹⁴⁹ Marin Cvijetković mu daje na kredit 31 dukatov. V marginalni beležki upnik potrjuje, da je prejel od Stjepana Sirinića na račun dolga »in tanta quantitate terre glete«, *ibid.* knj. 51, fol. 170 — 9. X.

¹⁵⁰ *Ibid.* knj. 53, fol. 28.

Goražde je bil eden od večjih centrov, od koder so svinec pošiljali v Dubrovnik in kjer so se zbirali trgovci iz različnih krajev Bosne. Radivoj Božetić iz Jeleća izjavlja, da je prejel od upnika Marina Luginjića 156 modijev soli v vrednosti 123 perperjev in 9 grošev. Obvezuje se, da bo iz Goražda pritovoril glaja in svinca v omenjeni vrednosti.¹⁵¹ Leta 1481 je bila v dubrovniškem notariatu registrirana kupo-prodajna pogodba iz katere je razvidno, da so trgovci iz Goražda prodajali Dubrovčanom bosenski svinec. Vuk Oberkjan in Petar Radijević sta prodala že omenjenemu žunu Sig. Žurgoviću »totam quantitatem plumbi quam habent apud Vlachos supra Slanum«. Določili so, da velja cena enega milijarja 12 dukatov. Na račun sta dobila 50 dukatov. 3 marca 1481 je žun potrdil, da je prejel svinec v celoti.¹⁵²

S svincom poravnajo svoje dolgove domači trgovci tudi iz drugih trgov v Bosni. Iz Foče Vnoh Klapčić¹⁵³ in Radoje Hrebeljanović;¹⁵⁴ iz Olova Vuk Božidarja Branić,¹⁵⁵ Stjepka Radičević imenovan Kudisalić¹⁵⁶ in Mahajlo Radosalić iz Trebinja »habitor in Olovo«.¹⁵⁷

Ivan Božić opozarja, da se je način trgovanja s svincom v tem obdobju spremenil. Izvažajo ga ali turški rudarski uradniki — »amaldarij«, ali trgovci, ki so imeli dovoljenje turških oblasti.¹⁵⁸ V kreditnih pogodbah se sicer to direktno ne omenja, toda nekateri dolžniki se sklicujejo na turške rudarske uradnike. Žun Damjana Žurgović in njegov sin Marin sta se zadolžila pri Antonu Sig. Žurgoviću za 730 dukatov. Do kreditne pogodbe je prišlo zaradi tega, ker je Anton izplačal amaldarjem Bosne 730 dukatov za katere je Marin »debitor dictis amaldariis ratione plumbi per ipsum ser Marinum empti a dictis amaldariis«. Ivan Pripčinović je dolžan 600 dukatov Georgiu de Stay »pro resto et saldo omnium rationum quas habui retro usque ad presentem diem ... et pro resto totius eius quod facimus et mercati fuimus insimul in plumbis, charmisinis, sale et aliis quibuscumque rebus et mercantiis«. Pri tem se sklicuje na to kar je prejel od Georgia in od »amaldariis imperatoris«.¹⁶⁰

Zelo zanimivo bi bilo ugotoviti, kaj so dobili dolžniki, ki so svoje dolgove poravnali s svincom, na kredit. Čeprav se v zadolžnicah večinoma navaja denarna vrednost kredita, lahko predvidevamo, da so večinoma dobivali na kredit neko trgovsko blago. Iz zelo redkih in skopih podatkov je razvidno, da so dobili dolžniki na kredit dubrovniško sukno. To potrjuje tudi sodelovanje številnih tkalcev in ostalih obrtnikov tekstilne stroke v kreditnih pogodbah. Nikola Išković in Galeač Brugnolis iz Mantove, ki je bil eden od organizatorjev proizvodnje sukna v Dubrovniku, sta sklenla 10. septembra 1451 kreditno pogodbo. Dolžnik Nikola je dobil na kredit 33 bal dubrovniškega sukna, katerih vrednost je bila ocenjena na 520 dukatov. Nikola se je obvezal, da bo svoj dolg poravnal z določeno količino svinca. Svinec bodo obračunali 10 in pol dukata za milijar.¹⁶¹ Sukno se omenja tudi v kreditni

¹⁵¹ Ibid. knj. 39, fol. 69 — 9. X. 1470.

¹⁵² Div. not. knj. 65, fol. 70 — 8. I. 1481.

¹⁵³ Deb. not. knj. 53, fol. 28 — 19. X. 1489. Zadolžuje se skupaj z Vukcem Tulešićem iz Goražda.

¹⁵⁴ Dolg v višini 216 dukatov vrača v njegovem imenu. Vuk Vukeljić iz Goražda, ibid. knj. 47, fol. 123 — 7. VII. 1479.

¹⁵⁵ Obvezuje se, da bo izročil upniku Marinu Radivčiču »milliaria 34 plumbi ad pondus grossum ad more Ragusii aut Sub Novi«, ibid. knj. 52, fol. 58' — 13. X. 1488. Vuk je posloval tudi skupaj z Dubrovčanom Lučićem in se zadolžil za velike vsote v Dubrovniku. Leta 1478 je vzel na kredit 707 dukatov. M. Popović-Radenković, O trgovačkim odnosima Dubrovnika sa BiH, str. 14.

¹⁵⁶ Njegov porok je Mihoć Radosalić, zlatar, dolg v višini 170 dukatov bo poravnal s svincom. Ibid. knj. 56, fol. 175 — 11. XI. 1494.

¹⁵⁷ Obveza: 20 milijarjev svinca, ibid. knj. 56, fol. 146 — 3. IX. 1494; 25 milijarjev svinca, knj. 57, fol. 120' — 19. X. 1495.

¹⁵⁸ I. Božić, Dubrovnik i Turska, str. 304.

¹⁵⁹ Deb. not. knj. 43, fol. 45 — 17. X. 1474.

¹⁶⁰ Ibid. knj. 46, fol. 107' — 5. I. 1478.

¹⁶¹ Ibid. knj. 26, fol. 179.

pogodbi, ki sta ga sklenila 10. februarja 1497 Anton Luke imenovan Mlotošević in Žun Sigmunda Žurgović. Anton je dobil na kredit 321 dukatov in 24 grošev. Obvezuje se, da bo dolg poravnal z »tantam suman plumbi dulcis ad rationem ducatorum octo pro singulo milliario grosso«. Omenjena kreditirana vsota predstavlja 24 bal sukna in to »16 pecias de LX et octo de L omnibus de Ragusio qui debent mihi consignari in Novi Paxar per Allegretum Golossich in cuius manis sunt dicti panni«. ¹⁶² Poleg sukna se kot trgovska roba, ki je bila dana dolžnikom na kredit, omenja sol ¹⁶³ in debele vrvi (»libanis«). ¹⁶⁴

V zvezi z nakupom svinca so v dubrovniškem notariatu sklenili relativno majhno število pogodb o formuliranju *trgovskih družb*. Podatke o bosenskem svincu, ki je bil predmet poslovanja trgovskih družb, lahko najdemo šele po letu 1480. To seveda ne pomeni, da že prej niso ustanavljali trgovskih družb z namenom, da vloženi kapital investirajo v svinec, bodisi v Bosni ali v Srbiji. Na podlagi nedoločenih formulacij v pogodbah tega ne moremo ugotoviti. Tudi po letu 1480 sem našel le dve pogodbi v katerih je določeno, da vloženi kapital investirajo v bosenski svinec. Družabniki vložijo prillčno visoke vsote. Kot smer potovanja se omenja Olovo in Vrhbosna. Socius stans ostaja v Dubrovniku, traktor potuje s kapitalom v Bosno in trguje. V obeh primerih bodo dobiček delili na polovico. V vsaki pogodbi naletimo na neke specifičnosti, ki prikazujejo nekatere podrobnosti v trgovini z bosenskim svincom.

Žun Sigmunda Žurgović, ki je bil v trgovini s svincom zelo aktiven, in Radoje Pribisalić sta sklenila 15. februarja 1481 pogodbo o formiranju trgovske družbe. Žun je vložil 400 dukatov, Radoje pa 300 dukatov. Radoje bo s kapitalom 700 dukatov šel »a Verhbossania e Olovo comprare di plombo«. Sol, ki je potrebna za prevoz svinca, bo preskrbel Žun. ¹⁶⁵ Leta 1482 sta ustanovila trgovsko družbo Marko Petrović in Marino de Radivoi Cosica. Marino je vložil 100 dukatov in 32 grošev, Marko pa 61 dukatov, 15 grošev in 18 parvulov. Traktator Marko »ire debeo in Olovo et ibi finire investita (dokaz, da se vsota skriva neka trgovska roba) quam mecum porto«. Izkupiček bo Marko investirjal v svinec in ga pritorvil v Dubrovnik. ¹⁶⁶

Nekaj več je v notariatu registriranih trgovskih družb, ki svinec izvažajo na tuja tržišča. Tudi ti primeri se pojavljajo po letu 1480. Izjemo predstavlja trgovska družba, ki je registrirana 9. julija 1450. leta. Marko de Stay je vložil v družbo 192 dukatov. (»inter denarios et pannos«). Traktator Pasqualis de Marota gre z vloženo robo in denarjem v Kalabrijo, kjer bo izkupiček investirjal v svilo. S svilo bo nato odšel v Firenze, kjer jo bo prodal in izkupiček vložil v neko drugo robo. 3. novembra potrjuje Pasqualis, da je Marko dodatno investirjal »in plumbum duc. au. 30«. ¹⁶⁷ Ta primer prikazuje zelo razvejano poslovanje trgovskih družb.

Največ so v tem obdobju izvažali svinec s posredovanjem trgovskih družb v Benetke. ¹⁶⁸ Svinec so skupaj z glajem izvažali tudi v Aleksandrijo,

¹⁶² Ibid. knj. 58, fol. 166.

¹⁶³ Na kredit je dobil »in salem videlicet in modis 156 salis ad mensuram grossam valoris yperp. 123 et gross. IX«, ibid. knj. 39, fol. 69 — 9. X. 1470.

¹⁶⁴ Upnik Johannes Buongiorno de Siracusis, kredit: »et hoc pro tot libanis«, dolžnik Hijeronim Kotruljević se obvezuje, da bo izročil »unum milliare plumbis ad pondus venetiarum in pannibus sive in maxis«, Ibid. knj. 52, fol. 127 — 11. III. 1489.

¹⁶⁵ Ibid. knj. 48, fol. 84.

¹⁶⁶ Ibid. knj. 49, fol. 5 — 22. II.

¹⁶⁷ Ibid. knj. 25, fol. 137.

¹⁶⁸ Ibid. knj. 49, fol. 9—9' — 21. III. 1482; »plumbum pro summa duc. au. 54 et gross. XVII, knj. 50, fol. 72 — 2. III. 1485; svinec v vrednosti 356 dukatov, fol. 117 — 11. X. 1485; kapital družstva: »in pelibus 2140« v vrednosti 180 dukatov, »in libris 5380 plumbis« v vrednosti 50 dukatov, dobiček bodo investirali »in lino«, knj. 52, fol. 46 — 6. IX. 1488; »duc. au. 128 et unum quartum ducati in tanta quantitate plumbis«, fol. 53' — 1. X. 1488.

kjer so ga »baratare in speciariis«. ¹⁶⁹ V omenjenih trgovskih družbah so družabniki Dubrovčani.

Poleg Dubrovčanov so se v trgovske družbe lahko vključili kot aktivni partnerji tudi domači trgovci iz Bosne. To dokazuje, da se je v tem obdobju osamosvojilo določeno število bosenskih trgovcev in to v glavnem v zvezi s prodajo svinca. Eden najaktivnejših trgovcev iz Olova je bil vsekakor Mihajlo Miletić. Pogodbo o ustanovitvi trgovske družbe sklepa z Antonom Mihajla iz Šibenika, patronom ladje. Mihajlo vloži v družbo »pecias mille-sexcentum duas integra boni plumbi de Olovo, item alias pecias parvas plumbi boni predicti de olovo septuagintauna«. Anton se obvezuje, da s svojo ladjo »ire et navigare ad partes Dalmatie et in eius aquas«. Na področju Dalmacije bo prodajal svinec po ceni 8 dukatov za milijar. Tehtali ga bodo po veliki beneški meri, oziroma po veliki meri kraja, kjer bo svinec prodajal. ¹⁷⁰ Bosenski svinec so torej prodajali po dalmatinskih mestih. Mihajlo Miletić je imel tudi zelo razvejane trgovske posle z Benetkami. Njegov družabnik Stevan Brajković iz Olova je v Benetkah opravljal razne denarne operacije s pomočjo menic. Od dveh katalonskih trgovcev kupuje skupaj z Brajkovićem 200 kola soli, ki jo uvaža preko Neretve. ¹⁷¹ Sol je potreboval v zvezi z nakupovanjem svinca.

Svinec so tovorili v Dubrovnik v velikih količinah, ki jih ni možno točno ugotoviti. Podatki, ki jih navajam, lahko do neke mere prikazujejo ne samo značaj trgovine s svincom v Dubrovnik, ampak še v večji meri obseg proizvodnje svinca v Bosni.

*

Iz Bosne so v 15. stoletju v vse večjih količinah izvažali poleg svinca tudi »terra gletu«. M. Dinić ugotavlja, da Dubrovčani ne prezirajo več v tem obdobju trgovino z glajem. V 14. stoletju je v dubrovniških arhivskih knjigah omemba glaja prava redkost. Še v prvi polovici 15. stoletja ne kažejo Dubrovčani za svinčev glaj poseben interes, toda v drugi polovici 15. stoletja se omenja glaj v dokumentih v znatnih količinah. ¹⁷²

Doslej se je v literaturi označevala »terra gleta« (terra ghetta) kot svinčeva ruda, »plumbum« pa kot topljeni svinec. ¹⁷³ »Terra gleta« v nobenem primeru ni mogla biti svinčeva ruda. Pridobivala se je pri prvi topitvi svinčeve rude. To dokazuje nek podatek v pogodbi med krojačem Frankom Dobrijevićem in zlatarjem Marinom Ratkovićem. Franko potrjuje, da je prejel od Marina trgovske robe v vrednosti 300 perperjev, in to »in sclavinis, una celega, pellibus mantovinis albis et tinctis terra glete, laboreris de argento et certis aliis rebus« in se obvezuje, da bo to robo »portare ad ferriam Rechanati«. ¹⁷⁴ Na podlagi tega podatka lahko ugotovimo, da je »terra gleta« neko sredstvo za barvanje kož, ki so ga pridobivali iz svinčeve rude. Do podobne ugotovitve je prišel Ferdo Gestrin. Ugotovil je, da izvažajo iz slovenskih dežel v Italijo več zelo važnih surovin. Ena takih je svinčev glaj. Omenja ga kot trgovsko robo že F. Balducci Pe-

¹⁶⁹ Ibid. knj. 48, fol. 37 — 14. VIII. 1480.

¹⁷⁰ Ibid. knj. 57, fol. 98 — 27. VIII. 1495.

¹⁷¹ M. Popović-Radenković, O trgovačkim odnosima Dubrovnika sa BiH, str. 13; Div. not. knj. 77, fol. 69, fol. 195.

¹⁷² Mihajlo Dinić, Za istoriju rudarstva u srednjevjekovnoj Srbiji i Bosni, I. deo, Beograd 1955, str. 91.

¹⁷³ Desanka Kovačević, Trgovina u srednjovjekovnoj Bosni, str. 170; Mirjana Popović-Radenković, O trgovačkim odnosima Dubrovnika sa Bosnom i Hercegovinom (1480—1500), str. 10; Ivan Božić, Ekonomski i društveni razvitak Dubrovnika u XIV i XV veku, Istorijski glasnik, br. 1, Beograd 1949, str. 50; Jorjo Tadić, Pisma i uputstva, str. XXXVIII.

¹⁷⁴ Deb. not. knj. 52, fol. 144 — 24. VIII. 1490.

golotti v svoji knjigi »Pratica della mercatura«. Služil je verjetno že tedaj v lončarstvu za glazuro, pri slikanju porcelana in stekla, a uporabljali so ga tudi kot barvilo.¹⁷⁵ »Terra gleta« je torej svinčev oksid (PbO — litarg),¹⁷⁶ ki ga uporabljajo v razne tehnične namene.

V mnogih pogodbah se poleg svinca omenja tudi »terra gleta«. Lahko bi navedel še nekatere druge dokaze v potrditev teze, da glaj ni svinčeva ruda. Svinčev glaj so izvažali sam ali skupaj s svincom v Aleksandrijo, »ad viagium Barbarie«, v Italijo.¹⁷⁷ Ker svinčeva ruda ni predstavljala neko dragoceno trgovsko robo, ni verjetno, da bi rudo prevažali v tako oddaljene kraje in z njo trgovali. Za prevoz po morju so prišli v poštev le končni proizvodi in dragoceni artikli. In končno za mojo trditev govori tudi dejstvo, da ima »terra gleta« v primerjavi s svincom domala isto ceno. Če bi bila »terra gleta« svinčeva ruda, potem bi imela mnogo nižjo ceno od svinca. 19. septembra 1493 je bila sklenjena kreditna pogodba med Radihno Tvrtkovićem in Petrom Radaljevićem. Radihna se je obvezal, da bo upniku izročil v Dubrovniku določeno količino svinca (»plumbum crudum de Sreberniza«) in »terra gletto«. Določena je cena »ad rationem ducat. 7 pro singulo milliari grosso tam dicte terra glette quam dicti plumbi.«¹⁷⁸

Prvič se omenjajo podatki o glaju v knjigah zadolžnic leta 1404.¹⁷⁹ Ker je knjiga zelo poškodovana, ni možno ugotoviti, kdo sta dolžnik in upnik. Vidimo pa, da je prejel dolžnik glaj na kredit. Šele od leta 1470 naprej lahko kontinuirano sledimo »terra gletto« v okviru kreditne trgovine. Čeprav gre za posamezne primere kreditnih pogodb, si lahko ustvarimo neko določeno predstavo o trgovini z glajem.

Od leta 1470 do 1496 (nekako 25 let) se omenja glaj v 18 zadolžnicah. Največ kreditnih pogodb z glajem je sklenjeno 1489. in 1493. leta. V vsakem letu po tri. V vseh zadolžnicah se obvezuje dolžnik, da bo v določenem času izročil upniku glaj. Vrednost kreditov je v teh zadolžnicah precej visoka. Najvišja vsota kredita znaša 280 dukatov (odgovarja 40 milijarjem glaja),¹⁸⁰ najnižja pa 13 dukatov.¹⁸¹ V časovnem obdobju 25 let znaša vrednost kreditov v zadolžnicah z glajem okrog 1674 dukatov. Za to vrednost bodo upniki prejeli od dolžnikov okrog 343 milijarjev glaja (približno 114.333 kg).

Iz podatkov v zadolžnicah lahko do neke mere ugotovimo poreklo, kvaliteto in ceno glaja. »Terra gletta« je prihajala izključno iz svinčevih rudnikov v Bosni. V neki arbitražni razsodbi iz leta 1475 v zvezi s sporom v trgovski družbi, najdemo sledečo izjavo: »Item trovato de la raxon de le dicte lor compaigne de terra gletta in le parti di Bosna in man di Vlachi li quel ad Ragusi non hano portato«.¹⁸² Leta 1470 se obvezuje dolžnik Radivoj Ložetić iz Jeleća, da bo izročil za dolg »tantam glete et plumbum de Gorasde«.¹⁸³ Med dolžniki, ki vračajo svoje dolgove z glajem, srečamo trgovce iz Goražda.¹⁸⁴ Od kod so trgovci iz Goražda pošiljali v Dubrovnik glaj, ni ugotovljeno. V poštev prideta samo rudnika Olovo in Srebrenica. Vse-

¹⁷⁵ Ferdo Gestrin, Mitninske knjige 16. in 17. stoletja na Slovenskem, Ljubljana 1972, str. 71.

¹⁷⁶ Nedim Filipović, Nekoliko dokumenata o trgovini za vrijeme turske vladavine u našim zemljama, Prilozi za orijentalnu filologiju i istoriju jugoslovenskih naroda pod turskom vladavinom, god. II, Sarajevo 1952, str. 59; Filipović pravi: »Vosak i srebrena pjena«, t. j. olovni oksid, gled upotpunjuju listu izvoznih artikala iz Turske Carevine.

¹⁷⁷ Div. not. knj. 65, fol. 150 — 27. VIII. 1481, trgovska družba je registrirana 14. VIII. 1480; Deb. not. knj. 53, fol. 2', 3 — 26. VIII. 1489; fol. 144 — 24. VIII. 1490; fol. 199 — 27. I. 1491.

¹⁷⁸ Deb. not. knj. 55, fol. 180'.

¹⁷⁹ Ibid. knj. 12, fol. 173.

¹⁸⁰ Ibid. knj. 52, fol. 58 — 10. X. 1488.

¹⁸¹ Ibid. knj. 44, fol. 16 — 12. IX. 1475.

¹⁸² Div. not. knj. 58, fol. 165'.

¹⁸³ Deb. not. knj. 39, fol. 69 — 9. X. 1470.

¹⁸⁴ Radivoj Stremić bo izročil glaj v vrednosti 30 dukatov, Deb. not. knj. 44, fol. 16 — 12. IX. 1475; Stjepan Sirinić — 31 dukatov, knj. 51, fol. 170 — 9. X. 1487; Mihocij Milotić iz Olovca in Vukac Tulesić iz Goražda, 40 milijarjev glaja, knj. 52, fol. 58 — 10. X. 1488.

kakor so glaj pridobivali tudi v rudniku svinca in srebra v Srebrenici. To potrjuje neka kreditna pogodba iz leta 1493, v kateri se znani dubrovniški trgovec obvezuje, da bo povrnil dolg z »milliari viginti plumbi de Sreberniza et milliaria 18, libr. 700 terra glete de Sreberniza«. ¹⁸⁵ Glaj se je kot svinec tehtal v milijarjih, in to z veliko mero »ad pondus grossum«, toda enkrat se uporablja »milliaria grossa ad mensuram venetam«. ¹⁸⁶

Tako kot srebro in svinec je moral biti glaj ob predaji popolnoma čist in brez primesi: »nitida ab omni tarra«, ¹⁸⁷ ali »bona ad laudem cuilibet homines pratici«. ¹⁸⁸

Cena glaja je bila, kot sem že omenil, slična ceni svinca, čeprav opazimo določena odstopanja celo pri istih dolžnikih. V tem relativno kratkem obdobju se cena giblje med 6 in 9 dukati za milijar. Najdražji je bil glaj leta 1481, ko je imel en milijar vrednost 9 dukatov.

Glaj so v manjši meri izvažali v Italijo, ¹⁸⁹ v večjem obsegu pa v Aleksandrijo. ¹⁹⁰

»Terra glete« so z ladjami prevažali v Aleksandrijo v posebnih sodih, katere so v Dubrovniku izdelovali »bottarii«. Največ pogodb o izdelavi sodov se je ohranilo iz let, ko so se formirale trgovske družbe za izvoz glaja (druga polovica 15. stoletja). Sode naročajo tisti trgovci, ki se združujejo v omenjene trgovske družbe. Bartolo Ivana de Marco vlaga v trgovsko družbo 14. avgusta 1480 svinca in glaja v vrednosti 652 dukatov in 1 groš. Marinko Paskojević s šipana se obvezuje, da bo to robo prepeljal v Aleksandrijo in jo tam zamenjal za začimbe (»baratare in specialiis«). ¹⁹¹ Isti Bartolo sklepa 1487. leta prvo pogodbo, v kateri se sodar Marko Vukosalić, imenovan Kulinović obvezuje, da mu bo izročil »barillia sexaginta a gleta«. ¹⁹² Tudi leta 1495 izdeluje sodar Mihocij Georgija za Bartolomeja »barillia sexaginta a terra glete pro Alexangria (sic)«. ¹⁹³ Družabniki Ivan Gliubišić, Vnuk Bogdanović in Hieronim Glavić, ki leta 1489 ustanavljajo trgovsko družbo ter vlagajo glaja v vrednosti 420 dukatov, ¹⁹⁴ sklenejo istega leta pogodbo z sodarjem Markom Luke, da jim bo do 10. oktobra izdelal »barillia 200 per terra glete«. ¹⁹⁵ V pogodbah odkrijemo še nekatere zanimive podrobnosti o teh sodih. Sode za glaj so izdelovali v Dubrovniku razni mojstri. Celo Bartol de Marco naroča sode pri dveh sodarjih. Marko Vukosalić mu bo leta 1487 izdelal sodčke od katerih bo vsak vseboval 40 litrov. En dukat bo plačal za 5 in pol sodov. Pogodba z drugim mojstrom iz leta 1495 je še preciznejša. Mihocij se obvezuje, da bodo sodi »bone de bono lignamine consueto et bene laborate et bene circulate compute de omnibus necessariis ad laudem boni buttarii«. Vsak bo vseboval »ad minus de libris quinquaginta«. Določena je cena 7 sodčkov za en dukat. Sodar Marko Luke bo izročil omenjenim družabnikom (leta 1489) 200 sodov za glaj, kateri morajo biti »bone, pulchre et bene laborate et complete... de bono lignamine de libris 60 ad minus pro qualibet«. Obračunali bodo 6 sodov za en dukat. Dolžnik Marko je moral pristati še na en pogoj: če do roka, to je do 10. oktobra ne

¹⁸⁵ Ibid. knj. 55, fol. 180 — 18. IX. 1493.

¹⁸⁶ Ibid. knj. 58, fol. 58 — 10. X. 1488.

¹⁸⁷ Ibid. knj. 52, fol. 180, 180' — 1493.

¹⁸⁸ Ibid. knj. 52, fol. 100 — 12. I. 1489.

¹⁸⁹ B. Hrabak, Prodaja proizvoda bosenskog rudarstva v Benetkah, str. 70; Hrabak je mnenja, da so glaj v večjih količinah izvažali v Levanto kot v Benetke. Deb. not. 53, fol. 199 — 27. I. 1491, ustanovljena trgovska družba za izvoz glaja v Benetke; Ibid. knj. 55, fol. 102 — 15. IV. 1493, dolžnik iz Neaplja dobi od upnika na kredit »terra glete«.

¹⁹⁰ B. Hrabak, Metali i otopine iz Bosne i Srbije na tržištima arapskih zemalja, str. 56—58.

¹⁹¹ Div. not. knj. 65, fol. 150.

¹⁹² Div. can., knj. 86, fol. 14 — 15. XII.

¹⁹³ Deb. not. knj. 57, fol. 14 — 10. II.

¹⁹⁴ Ibid. knj. 53, fol. 2', 3.

¹⁹⁵ Ibid. knj. 52, fol. 193' — 18. VIII.

bo dostavil vseh 200 sodov, potem bodo to kar bo izročil obračunali »ad rationem octo barillia pro singulo ducato«. Predvidena je določena kazen.

V teh 200 sodih bodo izvozili 12000 liber glaja ali okrog 4000 kg. Mislim, da gre v teh primerih za zelo obsežne trgovske posle in da so Dubrovčani v drugi polovici 15. stoletja izkoristili konjunkturo povpraševanja za raznimi barvili.

Trgovina z glajem je eden od dokazov, da je metalurška tehnika v Bosni dosegla zelo visok nivo v predelavi svinčeve rude, da pa so najmanj koristili od tega imeli bosenski trgovci.

Zusammenfassung

BOSNISCHES BLEI IM KREDITHANDEL DES MITTELALTERLICHEN DUBROVNIK

Als ich die einmalige und gut erhaltene, unter dem Namen Debita notariae bekannte Notariatsserie im Geschichtsarchiv von Dubrovnik erforschte, bin ich auf unzählige Angaben über die in bosnischen Bergwerken gewonnenen Erze und Metalle gestoßen. In Schuldbriefen wird häufig, obwohl unregelmäßig — was vor allem für das 15. Jahrhundert gilt — die Handelsware erwähnt, mit der die Kreditnehmer ihre Schulden zu bezahlen hatten. Dubrovnik war im Mittelalter ein großes Handels- und Kreditzentrum für das weite Balkan-Hinterland. Bosnische und serbische Kaufleute kamen nach Dubrovnik, um hier verschiedene Handelsgeschäfte zu tätigen. Aus dem Material der Debita notariae geht am besten hervor, aus welchen balkanischen Orten einheimische Kaufleute ständig oder nur zeitweise zum Markt von Dubrovnik gravitierten und mit welcher Ware die Abzahlung ihrer Kredite geleistet wurde.

Obwohl das Bild über den Handel mit bosnischem Blei in Dubrovnik nicht vollständig und dem Charakter der Quelle entsprechend auch mehr oder weniger einseitig sein dürfte, kann doch auf einige neue Elemente in diesem Handel hingewiesen werden. Der Handel mit bosnischem Blei stellte einen bedeutenden Teil der Tätigkeit der Kaufleute von Dubrovnik und Bosnien dar. In den Bleihandel wurde auch die Regierung von Dubrovnik einbezogen, die große Bleimengen für die Bedürfnisse der Kommune, vorwiegend für den Ankauf von Getreiden aufkaufte.

Die ersten Angaben über das bosnische Blei sind in Schuldbriefen vom Ende des 14. Jahrhunderts zu finden. Der Bleihandel kann im Rahmen des Kredithandels erst nach dem Jahr 1420 ohne Unterbrechung verfolgt werden. Zwischen den Jahren 1450 und 1470 sind keine Angaben darüber zu finden. In diesem Zeitabschnitt ist der Metallhandel durch unregelmäßige politische Verhältnisse auf dem Balkan behindert und ein freier Warenaustausch beeinträchtigt. Zur Bleieinfuhr im Rahmen des Kredithandels kommt es nach dem Jahr 1470, in den siebziger Jahren des 15. Jahrhunderts erreicht sie sogar große Ausmaße. Die meisten Angaben über das bosnische Blei kommen in den Schuldbriefen aus dem Jahr 1497 vor. In 20 Schuldbriefen verpflichten sich die Kreditnehmer, den Kreditgebern aufs Konto der Schuld 445 Milliarium (ungefähr 14 Tonnen) Blei zu liefern.

Die Kreditverträge enthalten sehr konkrete Angaben über das bosnische Blei. Wir bekommen darin die Antwort auf verschiedene Fragen: unter welchen Bedingungen das Blei den Kreditgebern von den Kreditnehmern gegeben wurde, mit welchen Maßen es gewogen wurde, wie die Qualität, die Herkunft, der Preis waren und wer sich mit diesem Handel befaßte. Gerade diese Daten ermöglichen es uns, etwas mehr über den Verkauf von bosnischem Blei auf dem Markt von Dubrovnik zu sagen.

Die Herkunft des Bleies wird nicht in allen Schuldbriefen präzisiert. Im 14. und manchmal auch im 15. Jahrhundert wird die allgemeine Bezeichnung »de Bossina« verwendet. In der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts kommt auch der Name des Bergwerks vor, in dem das Blei gewonnen wurde. Am häufigsten wird das Blei aus den Bergwerken Olovo und Olovac, das sogenannte »plumbum dulce« erwähnt. Das Blei aus Olovo war von guter Qualität und auf dem ausländischen Markt sehr geschätzt. In geringerem Maße kommt in Schuldbriefen das Blei aus

Srebrenica vor, es wird auch als »plumbum durum« oder »plumbum crudum« bezeichnet.

Das von Kreditnehmern gelieferte Blei mußte von hoher Reinheit und guter Qualität sein. In einem Schuldbrief aus dem Jahr 1472 wird erwähnt, daß es in einem Milliarium nur rund 5 Liber (0,5 %) Beimengungen geben darf. Das ist ein Beweis dafür, daß die metallurgische Technik in den bosnischen Schmelzwerken hoch entwickelt war.

Die Preise für das bosnische Blei schwankten. Ende des 14. Jahrhunderts weisen die Bleipreise eine fallende Tendenz auf. Während die Preise von Silber und einigen anderen Rohstoffen (z. B. Wachs) im 15. Jahrhundert auf dem Markt von Dubrovnik konstant sind, gibt es Schwankungen im Bleipreis. In der ersten Hälfte des 15. Jahrhunderts ist der Preis für ein Milliarium bei 8 bis 10 Dukaten festgelegt. Die höchsten Preise für das bosnische Blei kommen zwischen den Jahren 1470 und 1475 vor, in der Zeit gespannter Verhältnisse zwischen Dubrovnik und dem Osmanischen Staat. Sie betrugen 13 bis 15 Dukaten. Nach dem Jahr 1490 sinken die Preise wieder ab. Der Preis für ein Milliarium ist 7 bis 8 Dukaten. Für diesen Zeitabschnitt kann festgestellt werden, daß der Preis für das Blei aus den Bergwerken von Olovo um anderthalb Dukaten höher war als der Preis für das Blei aus Srebrenica. Wie sich auch Beförderungs- und Zollkosten auf den Preis auswirkten, hing davon ab, wer diese Kosten übernahm, der Kreditnehmer oder der Kreditgeber.

Es interessiert uns auch, welche Ware jene Kreditnehmer auf Kredit bekommen hatten, die ihre Schuld mit Blei beglichen. Aus einigen Angaben geht hervor, daß diese Kreditnehmer in Dubrovnik Tuch auf Kredit gekauft hatten. Unter den Kreditnehmern und Kreditgebern aus den Schuldbriefen, in denen von Blei die Rede ist, findet man Leute, für die man weiß, daß sie sich mit Tuchproduktion oder — handel befaßten. Unter den Kreditnehmern aber findet man außer bekannten Kaufleuten von Dubrovnik vorwiegend einheimische bosnische Kaufleute aus Gorazde, Olovo und Foča.

In der zweiten Hälfte des 15. Jahrhunderts wurde aus Bosnien außer Blei in immer größeren Mengen auch »terra gletta« (Bleiglätte) ausgeführt — Bleioxid (PbO). Die Bleiglätte wurde in der Töpferei als Poliermittel verwendet und auch in der Porzellan- und Glasmalerei als Farbmittel. »Terra gletta« wurde aus Bosnien über Dubrovnik nach Alexandrien, Nordafrika und Italien ausgeführt. Sie wurde in besonderen kleinen Fäßen befördert, die in Dubrovnik von Meistern »bottarii« hergestellt wurden.

Die obigen Daten illustrieren nicht nur den Charakter des Bleihandels in Dubrovnik, viel aufschlußreicher sind sie für die Bleiproduktion in den Bergwerken von Bosnien.